

gapf.

**112 förslag inom 14 områden
för ett jämställt samhälle fritt från
hedersrelaterat våld och förtryck**

Riksorganisationen GAPF - Glöm Aldrig Pela och Fadime

Innehållsförteckning

Om GAPF	4
Bakgrund	5
GAPF:s 112 förslag inom 14 områden	7
1. Inför ett nytt jämställdhetspolitiskt delmål mot hedersrelaterat våld och förtryck	8
2. Inrätta en Hedersombudsman	9
3. Sekulärt och neutralt perspektiv	10
4. Äktenskapslagar och deras tillämpningar	11
5. Stärk det straffrättsliga skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck	13
6. Stärk arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan	17
7. Hijab och sexualisering av flickor	19
8. Barn som är eller riskerar att bli bortförda utomlands	21
9. Kommunala handlingsplaner och åtgärder	25
10. Socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck	27
11. Demokratikrav vid statligt och internationellt stöd till organisationer, föreningar och trossamfund	30
12. Asylrätt och integration	33
13. Åtgärdsprogram i sjukvården för att uppmärksamma personer som är utsatta för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck	35
14. Könstympning	38
Boka en utbildning med GAPF	40

Om GAPF

Riksorganisationen GAPF – *Glöm Aldrig Pela och Fadime* är en politiskt och religiöst obunden, ideell förening som arbetar för ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck (HRV). GAPF bedriver en nationell stödjour som vänder sig till hedersvåldsutsatta, anhöriga och yrkesverksamma som kommer i kontakt med hedersvåldsutsatta i sitt arbete. GAPF bedriver även utbildningsverksamhet och opinionsbildning runt om i hela landet för att förebygga HRV och skapa ökad förståelse i samhället kring hedersrelaterade frågor.

Vår värdegrund bygger på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948) som fastslår att ingen människa får diskrimineras på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet. Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.¹

GAPF sätter alltid individens rättigheter före kulturers och religiösa samfunds traditioner och regler. Individens rättigheter är inte förhandlingsbara. Kulturella och/eller religiösa regler och ritualer får aldrig legitimera könsdiskriminering, förtryck och våld.

Denna skrift innehåller en uppdaterad version av GAPF:s förslag på åtgärder för ett jämställt samhälle fritt från HRV. De förslag som presenteras i denna skrift är några konkreta idéer på hur Sverige kan uppnå FN:s Globala mål i Agenda 2030, och mer specifikt mål 5 som handlar om att uppnå jämställdhet mellan könen och att kvinnor och flickor ska ha egenmakt. Av detta mål följer att regeringen ansvarar för att vidta åtgärder för att utrota våld mot och diskriminering av kvinnor och flickor, avskaffa tvångsäkten-skap och könsstympning, säkerställa allmän tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, samt skapa regler och handlingsplaner för jämställdhet.²

Styrelsen för Riksorganisationen GAPF

Juni 2024

1 Se FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) art. 2, 3 och 5.

2 Regeringen, Agenda 2030/Mål 6/Jämställdhet, se <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/agenda-2030-mal-5-jamstalldhet/> (Hämtad: 2023-01-05).

Bakgrund

Det svenska samhället har tappat mark till religiösa och traditionsbundna grupper som inskränker människors individuella fri- och rättigheter. För att bjuda motstånd mot de krafter som begränsar och förtrycker flickor, pojkar, kvinnor, män och icke-binära måste vi skapa ökad förståelse i samhället kring problematiken med HRV. Detta gör GAPF genom att väcka opinion på området samt genom att utbilda yrkesverksamma, politiker, studenter och elever om hedersrelaterade frågor.

GAPF:s utbildningar omfattar grundläggande information om hederskulturen och individens fri- och rättigheter och skyldigheter i det svenska samhället. Syftet med våra utbildningsinsatser är att ge yrkesverksamma och politiker den kunskap som behövs för att kunna vidta rätt stöd- och skyddsinsatser till hedersutsatta, samt stärka hedersutsattas röster och inge mod till de personer som lever med hedersrelaterade begränsningar. GAPF anordnar årligen ett flertal opinionsbildande aktiviteter i syfte att skapa uppmärksamhet, debatt och påverkan i frågor kring HRV.

GAPF bedriver även en stödverksamhet dit personer som är utsatta för HRV samt anhöriga och yrkesverksamma som möter hedersvåldsutsatta, kan vända sig till för att få råd och stöd. I många fall handlar det om barn och unga som är i behov av akut hjälp då de utsatts för psykiskt, fysiskt och sexuellt våld, samt lever under dödshot.

En rad olika undersökningar och kartläggningar visar att hedersproblematiken är utbredd i Sverige. Bland annat uppskattar Socialstyrelsen att 68 000 flickor som lever i Sverige kan ha varit utsatta för könsstympning, samt att mellan 13 000 och 23 000 flickor befinner sig i riskzonen.³ I en kartläggning från 2009 från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor framkom att cirka 70 000 personer i åldern 16–25 år levde med begränsningar i val av partner, varav 8 500 uttryckte en rädsla för att bli bortgifta.⁴ Den statliga utredningen *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) visar att cirka tio procent av unga personer mellan 15 och 25 år lever med hedersrelaterade begränsningar.⁵ Att flertalet barn och unga utsätts för HRV framkommer även av Uppsala kommuns kartläggning bland niondeklassare från 2019. Av kartläggningen framgår att var femte flicka och var tionde pojke lever med ett oskuldskrav.⁶

De barn och unga som lever med hedersrelaterade begränsningar utsätts i betydligt högre utsträckning för olika former av våld. Av Stiftelsen Allmänna Barnhusets rapport 2018, om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner, framkommer det att bland de barn och unga som inte får välja sin partner hade 88 procent utsatts för någon eller några former av våld under uppväxten. Detta är att

3 Socialstyrelsen (2023). *Uppskattning av antalet kvinnor och flickor i Sverige 2021 som kan ha varit utsatta eller riskerar att utsättas för könsstympning*.

4 Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5. *Gift mot sin vilja*, s. 154.

5 SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*, s. 221.

6 Mariet Ghadimi och Serine Gunnarsson (2019), UNG018. *En kartläggning av Uppsala kommun om hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*, s. 23.

jämföra med 42 procent bland de barn och unga som själva får välja sin partner.⁷

Kunskapsnivån om HRV har visserligen ökat under de senaste åren och en rad viktiga lagskärpningar har vidtagits; bland annat tvångs- och barnäktenskapsbrotten i 4 kap. 4 c § brottsbalken (1962:700), den särskilda straffskärpningsgrunden för brott med hedersmotiv i 29 kap. 2 § 10 p. brottsbalken, utreseförbudet i 31 a § lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) samt det särskilda brottet mot hedersförtryck i 4 kap. 4 e § brottsbalken. Trots detta saknar fortfarande många yrkesverk- samma och myndighetspersoner, som ofta har lagstadgade skyldigheter att hjälpa och bistå barn och unga, förståelse för hur det är att leva i en hedersmiljö och hur det påverkar individen. Flertalet kommuner, regioner och statliga myndigheter saknar även rutiner för hur hedersrelaterade ärenden ska hanteras.

Vi har således en lång väg kvar att gå innan politikernas löften och utfästelser till minne av den hedersmördade Fadime Sahindal infrias.

⁷ Carolina Jernbro och Åsa Landberg (2018). *Det är mitt liv! – om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*, Stiftelsen Allmänna barnhuset, s. 9.

GAPF:s 112 förslag inom 14 områden

I denna skrift presenterar GAPF 112 förslag inom 14 områden för ett utökat och förstärkt skydd åt personer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Dessa förslag har GAPF formulerat i verksamheten utifrån rådande samhällssituation. Förslagen är indelade i sådana som riktas till riksdagen och regeringen och sådana som riktas till kommuner och landsting, utan inbördes rangordning. Ett övergripande mål med dessa förslag är att stärka barnrättsperspektivet i svensk lag och i offentliga verksamheter.

1. Inför ett nytt jämställdhetspolitiskt delmål avseende hedersrelaterat våld och förtryck
2. Inrätta en Hedersombudsman
3. Sekulärt och neutralt perspektiv
4. Äktenskapslagar och deras tillämpningar
5. Stärk det straffrättsliga skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck
6. Stärk arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan
7. Hijab och sexualisering av flickor
8. Barn som är eller riskerar att bli bortförda utomlands
9. Kommunala handlingsplaner och åtgärder
10. Socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck
11. Demokratikrav vid statligt och internationellt stöd till organisationer, föreningar och trossamfund
12. Asylrätt och integration
13. Åtgärdsprogram i sjukvården för att uppmärksamma personer som är utsatta för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck
14. Könstympning

1. Inför ett nytt jämställdhetspolitiskt delmål mot hedersrelaterat våld och förtryck

Kampen mot hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) är en av vår tids viktigaste jämställdhetsfrågor. Trots det finns inget specifikt delmål inom jämställdhetspolitiken som tar sikte på arbetet med att förebygga och bekämpa HRV. Det vill GAPF se ändring på. Målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv. Utifrån det målet har Riksdagen och regeringen tagit fram sex delmål för att uppnå jämställdhet, varav det sjätte delmålet stadgar följande: **Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.** Detta mål har varit viktigt och nödvändigt för att adressera frågor kring våld mot kvinnor. Samtidigt har det inte varit tillräckligt för att effektivt bekämpa HRV som är en komplex problematik, vilket kräver specifika och målinriktade åtgärder.

Hedersrelaterat våld och förtryck skiljer sig på flera sätt från mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation. HRV involverar ofta flera gärningsmän, där både män och kvinnor kan vara förövare eller stödja våldet. Ytterligare en avgörande skillnad är att det är den egna familjen som är förövarna, inte bara föräldrar och syskon, utan också stora delar av släkten. Detta avviker från problematiken med våld i nära relationer som oftast utövas av enskilda män mot kvinnor, vars familj och bekanta inte stöttar de våldsbrott som begås. Genom att införa ett separat delmål mot HRV kan samhället rikta insatser mot den specifika problematiken med HRV och därmed skapa en mer adekvat och anpassad strategi för att bekämpa och förebygga HRV.

En annan väsentlig skillnad mellan HRV och våld i nära relation, inklusive mäns våld mot kvinnor, är det specifika syftet bakom HRV: Dessa brott begås i syfte att bevara och upprätthålla total kontroll över flickor och kvinnors sexualitet till följd av de centrala kraven på oskuld och kyskhet inom hedersmiljön. Dessa motiv kräver särskild uppmärksamhet. Insatser är nödvändiga för att utmana och förändra de normer och värderingar som ligger till grund för hedersproblematiken. Genom ett specifikt delmål kan samhället tackla de särskilda utmaningar som HRV innebär för att skapa särskilda utbildningsprogram, rutiner och handlingsplaner till myndigheter, regioner och kommuner som ansvarar för stöd och hjälp till hedersutsatta.

Idag saknar många svenska kommuner tydliga handlingsplaner och rutiner för att förebygga och motverka HRV. Dessutom råder fortfarande stor okunskap om vad hedersrelaterat våld och förtryck innebär och hur det påverkar den utsatta individen. Trots det sedan flera år existerande sjätte jämställdhetspolitiska delmålet och alla lagändringar, ökar hedersvåldet i samhället. Göteborgs stads uppföljningskartläggning 2023 visar att antalet elever som lever med hedersnormer har fördubblats jämfört med storstadskartläggningen 2018. Detta visar att Sverige behöver ett mycket tydligare fokus på hedersvåld och ett separat delmål för att stoppa hedersvåldet och hedersförtrycket.

Genom att tydligt markera skillnaderna gentemot det befintliga delmålet om "mäns våld mot kvinnor" kan vi skapa en mer målinriktad och effektiv strategi för att bekämpa HRV. Det kommer även innebära tydligare krav på staten, regioner och kommuner att aktivt arbeta för att uppnå målet, samt följa upp det arbete som görs.

GAPF:s förslag på åtgärd:

- Inför ett nytt jämställdhetspolitiskt delmål med följande innebörd: **Hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra.**

2. Inrätta en Hedersombudsman

Hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) är ett utbrett samhällsproblem som kräver krafttag. Trots årtionden av arbete mot HRV, där miljonbelopp lagts på olika myndighets-uppdrag, har hedersvåldet ökat i Sverige. Det är därför hög tid att det nationella arbetet mot HRV samordnas till en central myndighet med specialistkunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Myndigheten ska ledas av en Hedersombudsman, på liknande sätt som den statliga myndigheten Barnombudsmannen. Detta mot bakgrund av att det visat sig vara kontraproduktivt att ge olika myndigheter uppdrag rörande arbetet mot HRV, då hedersfrågan vid sådana uppdrag försvunnit, blandats ihop med mäns våld mot kvinnor eller relativiserats bort av myndighetspersoner.

GAPF föreslår att regeringen bör tillsätta en Hedersombudsman som får det nationella samordnings- och uppföljningsansvaret för hela arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Hedersombudsmannen ska i egenskap av en generaldirektörs ställning leda tillhörande expertmyndighet som liknar Barnombudsmannen. GAPF föreslår bland annat att Hedersombudsmannen får ett särskilt ansvar att ägna uppmärksamhet åt lagar och andra författningar, som inrättats för att stärka arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, och deras tillämpning för att säkerställa efterlevnad och skyddseffekt. Hedersombudsmannen ska även kunna göra auktoritativa uttalanden om efterlevnaden av det ovan föreslagna jämställdhetspolitiska delmålet som stadgar att hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra. Inom ramen för detta arbete ska hedersombudsmannen kunna sammankalla berörda myndigheter, regioner och kommuner och ställa dem till svars i deras arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Hedersombudsmannen bör vidare få liknande uppdrag som Barnombudsmannen; som att ägna sig åt opinionsbildning, samt ta initiativ till utredningar i frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Myndigheten Hedersombudsmannen ska satsa på specialiserad personal inom olika samhällsinstitutioner som har särskilda kompetenser och erfarenhet av att arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck, likt det norska kompetensteamet mot hedersvåld – *Kompetanseteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold* – vars anställda består av representanter från bland annat socialtjänsten, polisen, utrikesdepartementet och hälso- och sjukvården.⁸

8 <https://www.buudir.no/vold/aresrelatert/kompetanseteamet/> (Hämtad: 2024-02-10).

GAPF:s förslag på åtgärd:

- Inrätta en Hedersombudsman (HO) som tar huvudansvaret för det nationella arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. HO ska leda tillhörande expertmyndighet på HRV med generaldirektörs ställning.⁹

3. Sekulärt och neutralt perspektiv

GAPF är en demokratisk, sekulär och partipolitiskt obunden organisation. Vår utsatta målgrupp plågas av normer och värderingar som är patriarkala, traditionella och antidemokratiska, som förstärks av religionens intrång i både det privata och offentliga livet. Ett sekulärt perspektiv är en garant för att alla ska behandlas lika i det offentliga rummet. Hedersnormer är inte bara religiösa, men religiösa påbud, regler, seder och bruk stöttar tydligt kvinnoförtrycket och förvärrar utsattheten, vilket flera studier också bekräftar.¹⁰

Det offentliga rummet ska vara neutralt för att alla medborgare ska kunna ta del av dess tjänster på lika villkor. Läraren, socialsekreteraren, polisen eller handläggaren på Försäkringskassan måste inge trygghetskänsla till alla, både genom sitt yttre och sin verbala kommunikation. Neutralitet är det viktigaste elementet för att skapa en förtroendegivande atmosfär. Offentligt anställda ska aldrig kunna skylta med sina politiska, filosofiska eller religiösa tillhörigheter. Medborgare som söker statens eller kommunens stöd ska inte exponeras för myndighetspersoners privata åtaganden eller livsval. Att arbetsplatser har rätt att organisera sitt arbete enligt en neutralitetspolicy har även konstaterats i vägledande domar från EU-domstolen och Arbetsdomstolen.¹¹

GAPF:s förslag på åtgärd:

- Förbud mot bärande av synliga politiska, filosofiska och religiösa symboler och manifestationer för statliga, regionala och kommunalt anställda under yrkesutövningen. Detta ska även gälla organisationer och företag som utför uppdrag enligt direktiv från myndigheter, som till exempel friskolor.

⁹ Förslaget om att inrätta en Hedersombudsman lyftes för första gången av Devin Rexvid, forskaren på hedersrelaterat våld vid Stockholms universitet, som GAPF ställer sig bakom.

¹⁰ Se bland annat Magnus Ranstorp och Linda Ahlerup (2022), *Salafism och salafistisk jehadsim 2.0. Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*, Försvarshögskolan; Guluzar Tarhan Selvi och Amineh Kakebaveh (2016), *Elvahundra – en kartläggning av förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1100 ungdomar och 50 tals föräldrar*, Varken hora eller kuvad; Guluzar Tarhan Selvi och Amineh Kakebaveh (2016), *Tolvhundra – en kartläggning av attityder till samt förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1200 ungdomar och 50 föräldrar i Göteborg*, Varken hora eller kuvad.

¹¹ Se bl.a. dom den 28 november 2023, OP mot Commune d'Ans, C-148/22, EU:C:2023:924 och AD 2023 nr 71.

4. Äktenskapslagar och deras tillämpningar

Hederskulturen uppstår från värdesystem som främjar kyskhet, oskuld och en reaktionär syn på sexualitet och kvinnokroppen. Kvinnans huvudfunktion inom hederskulturen är att vara hustru och att föda barn. Mot bakgrund av detta är äktenskapstraditioner centrala inom hedersmiljön. Kvinnor får oftast inte själva bestämma om, när och vem de ska gifta sig med. Det är manliga släkt- och familjemedlemmar som har denna bestämmandemakt och som bär ansvaret för att kontrollera flickors och kvinnors sexualitet. Inom hederskulturen är det därför vanligt förekommande med barnnäktenskap och tvångsäktenskap, inklusive kusinäktenskap. Äktenskapet sker genom att familjen och släktingar försöker övertyga, tvinga, hota eller misshandla den unga till att gifta sig med den person som familjen har valt. Många av de som tvingats in i äktenskap saknar även rätten att skilja sig.

Under de senaste åren har flera viktiga lagskärpningar vidtagits på detta område. Sedan den 1 juli 2014 är äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa samt försök och förberedelse till äktenskapstvång kriminaliserat.¹² Den 1 juli 2016 kriminaliserades även stämpling till äktenskapstvång.¹³ I samband med kriminaliseringen av äktenskapstvång togs möjligheten bort för personer under 18 år att få tillstånd att gifta sig och den 1 januari 2019 skärptes även lagstiftningen för erkännande av utländska tvångs- och barnnäktenskap. Sedan dess är det förbjudet att erkänna tvångsäktenskap och barnnäktenskap, oavsett vilken anknytning till Sverige personerna hade när äktenskapet ingicks, och oavsett hur gamla parterna är när frågan om erkännande prövas av en myndighet.¹⁴

Den straffrättsliga regleringen mot barnnäktenskap skärptes den 1 juli 2020: Till skillnad från brottet äktenskapstvång behöver det inte förekommit något olaga tvång eller utnyttjande av offrets situation för att döma för barnnäktenskapsbrott i fråga om barn som utsatts för äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse.¹⁵ Den nya bestämmelsen innebär också att den som gifter sig med ett barn kan straffas.¹⁶

Den 1 juli 2021 skärptes även lagstiftningen för erkännande av utländska månggiften och släktäktenskap. Huvudregeln är numera att sådana äktenskap inte ska erkännas även i de fall personerna inte hade någon anknytning till Sverige när de gifte sig. Förbudet ska även gälla retroaktivt för äldre äktenskap, så länge de inte har registrerats i folkbokföringen.¹⁷

12 Se 4 kap. 4 c, d och 10 §§ brottsbalken samt prop. 2013/14:208 *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor*, s. 59 f.

13 Se 4 kap.10 § brottsbalken samt prop. 2015/16:113 *Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet*, s. 42.

14 Se 1 kap. 8 a § lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap samt prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*, s. 25 f.

15 Se 4 kap. 4 c § 3 st. brottsbalken.

16 Prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*, s. 44.

17 Prop. 2020/21:149 *Förbud mot erkännande av utländska månggiften*, s. 13 ff.

GAPF ser positivt på de lagändringar som genomförts under de senaste åren. Barnnäkenskap, tvångsäktenskap och månggiften utgör skadliga sedvänjor som kränker individens mänskliga fri- och rättigheter. Däremot ser GAPF ett fortsatt behov av att vidta ytterligare åtgärder för att stärka möjligheterna att upptäcka och beivra sådan brottslighet. Mellan år 2014, då straffbuden mot tvångsäktenskap och vilseledande till äktenskapsresa infördes, och 2022 har över 600 fall polisanmälts, men endast ett fåtal fall har lett till åtal och ännu färre till fällande dom.¹⁸ Avseende barnnäkenskapsbrott har över 150 fall polisanmälts under åren 2021 och 2022. Trots detta finns idag endast två fällande domar.¹⁹ Detta ska ses i ljuset av de kartläggningar som vidtagits på området som visar att tiotusentals barn och unga inte får välja framtida partner. Det bör således tillsättas en utredning som ser över möjliga åtgärder för att bättre upptäcka och beivra dessa former av brottslighet.

För att ge hedersutsatta ett starkare straffrättsligt skydd mot tvångsäktenskap är det även nödvändigt att förbjuda kusinäkenskap. Kusinäkenskap möjliggör och upprätthåller släktkollektivets makt och kontroll över barn och deras framtid. Dessutom kan kusinäkenskap orsaka svåra genetiska komplikationer hos barn.²⁰ Tvångsäktenskapsbrottet utgör inte ett tillräckligt straffrättsligt skydd för hedersutsatta i och med att straffansvar förutsätter att äktenskapet ingåtts genom någon form av otillbörligt medel. Detta går sällan att bevisa i fråga om kusinäkenskap, eftersom den utsatta oftast saknar möjlighet att ifrågasätta familjens och släktens krav på äktenskapet, utan att riskera allvarliga repressalier.

GAPF:s förslag på åtgärder

- Förbjud kusinäkenskap.

Bland annat måste följande fyra förslag på konkreta åtgärder vidtas:

- Förbjud kusinäkenskap i äktenskapsbalken.
- Kriminalisera kusinäkenskap, inklusive inofficiella religiösa vigslar mellan kusiner. Anstiftan, förberedelse och medhjälp till kusinäkenskap ska också kriminaliseras.
- Ändra incestlagstiftningen så att även samlag mellan kusiner kriminaliseras.
- Stärk hindersprövningen av äktenskap vid anhöriginvandring.

18 Statistik från Brottsförebyggande rådet avseende straffbuden äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa (4 kap. 4 c och d §§ brottsbalken) mellan åren 2014–2022. GAPF har endast kännedom om 12 domar rörande äktenskapstvång, se <https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/arenden-i-sverige/> (Hämtad: 2023-01-05).

19 Statistik från Brottsförebyggande rådet avseende barnnäkenskapsbrott (4 kap. 4 c § 3 st. brottsbalken) mellan åren 2020 och 2021. GAPF har endast kännedom om 2 domar rörande barnnäkenskapsbrott, se <https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/arenden-i-sverige/> (Hämtad: 2023-01-05).

20 Se bl.a. Homa Tajsharghi och Oskar MacGregors blogginlägg på GAPF:s hemsida, *Kusingifte kan orsaka svåra genetiska komplikationer hos barn*, 2021-07-12, <https://gapf.se/kusingifte/> (Hämtad: 2023-01-05).

- Tillsätt en utredning med uppdrag att lämna förslag på skärpta regler på tvångs- och barnäktenskap. Straffskalan för barnäktenskap, tvångsgifte och vilseledande till tvångsäktenskapsresa måste skärpas. Utredningen bör även se över möjliga åtgärder för att bättre upptäcka dessa brottstyper.²¹
- Ta bort undantaget för erkännande av utländska månggiften, det vill säga i de fall det finns *synnerliga skäl* att erkänna månggiften.²² Månggiften ska aldrig erkännas. Däremot anser GAPF att en utsatt person ska kunna få ett rättsligt skydd när ett sådant äktenskap inte erkänns. Exempelvis bör regler om bodelning, underhåll och arv ses över.
- Förbjud tillfälliga "njutningsäktenskap". Shiamuslimska imamer i Sverige viger äktenskap där kvinnokroppar köps för pengar.²³ Dessa tidsbegränsade "njutningsäktenskap" fungerar i praktiken som religiöst rättfärdigande av handel med kvinnors kroppar och ska inte under några omständigheter accepteras i Sverige.

5. Stärk det straffrättsliga skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterad brottslighet är ett stort samhällsproblem som lagstiftaren ser särskilt allvarligt på. I syfte att motverka hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) har en rad viktiga lagskärpningar vidtagits under åren, vilka GAPF ser positivt på. Det gäller bland annat den särskilda straffskärpningsgrunden för brott som begås med ett hedersmotiv, samt det nya straffbudet mot hedersförtryck. Det finns dock fortfarande behov av att stärka hedersutsattas straffrättsliga skydd.

Omvändelseförsök/omvändelseterapi av hbtqi-personer måste kriminaliseras.²⁴ Av 2022 års rapport från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor framkommer att unga hbtqi-personer i Sverige utsätts för tvång och påtryckningar som syftar till att förändra deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, genom så kallade omvändelseförsök/omvändelseterapi. Detta ser GAPF allvarligt på. Hbtqi-personer är särskilt utsatta i en hedersmiljö, eftersom endast heterosexuella relationer mellan äkta makar accepteras. Det är inte heller accepterat i hedersmiljön att ha en könsidentitet som inte stämmer överens med det juridiska könet.

21 Denna punkt lyfts även i den skriftliga överenskommelsen mellan de svenska riksdagspartierna Moderaterna, Kristdemokraterna, Liberalerna och Sverigedemokraterna, *Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige*, 2022-10-14, s. 43. Denna punkt i Tidöavtalet ser GAPF positivt på.

22 Se 1 kap. 8 a § lag [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap samt prop. 2020/21:149 *Förbud mot erkännande av utländska månggiften*, s. 19 ff.

23 Uppdrag granskning (SVT), *Sexköp i Allahs namn*, 2022-05-11: <https://www.svtplay.se/video/jpAd7B5/uppdrag-granskning/sexkop-i-allahs-namn> (hämtad: 2023-01-05)

24 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2022), *Unga hbtqi-personers utsatthet för omvändelseförsök*, s. 7.

Under de senaste åren har det framkommit granskningar som visar att hälso- och sjukvårdspersonal erbjuder samt utför så kallade oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer.²⁵ Det handlar om allvarliga övergrepp på flickors och kvinnors kroppsliga integritet som utförs för att kontrollera flickors och kvinnors sexualitet. Hälso- och sjukvårdspersonal har dock, i enlighet med 6 kap. 1 § patientsäkerhetslagen (2010:659), skyldighet att utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet. Enligt rådande evidens går det inte att medicinskt fastställa huruvida en kvinna är oskuld eller inte. Att genomföra oskuldskontroller och oskuldsoperationer, eller att utfärda oskuldsintyg, är således inte förenligt med svensk lagstiftning. Trots detta finns det läkare och kliniker i Sverige som genomför dessa övergrepp på flickor och kvinnor. Det finns därför ett behov av att kriminalisera dessa skadliga former av kontroll över flickors och kvinnors sexualitet.

Det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld behöver stärkas ytterligare, då nuvarande straffrättsliga bestämmelser inte är anpassade utifrån det psykiska våld som hedersutsatta utsätts för.²⁶ Det psykiska våldet är många gånger värre och mer påfrestande än det fysiska våldet. Den utsattas livs- och handlingsutrymme är begränsat då den utsatta ständigt blir kontrollerad och övervakad av släkt och familjemedlemmar, men även av andra bekanta som upprätthåller hedersnormer. GAPF vill därför se ett nytt straffbud mot psykiskt våld, bland annat i form av att ålägga straffansvar för kontrollerande beteende.

GAPF vill även stärka barns straffrättsliga skydd mot HRV. Detta kan bland annat göras indirekt genom att se över den starka föräldrarätten. Föräldrar har inom ramen för vårdnadsansvaret rätt – och ibland till och med en skyldighet – att utöva kontroll för att påverka barns agerande. Under vissa förutsättningar får föräldrar inom ramen för sitt tillsynsansvar vidta viss våldsanvändning för att tillgodose att barnet inte skadar sig själv eller någon annan.²⁷ Föräldrars handlande måste dock vara förenligt med barns rätt till god fostran, trygghet och omvårdnad. Föräldrar måste även beakta att barn har rätt till utökat självbestämmande i takt med stigande ålder. GAPF:s erfarenheter är dock att hedersförtryckande föräldrar använder sig av vårdnadsansvaret som "täckmantel" för att legitimera ett otillbörligt kontrollerande föräldraskap. Hedersförtryckande föräldrar kontrollerar flickor i syfte att bevara familjens heder, det vill säga i syfte att kontrollera flickors sexualitet för att tillgodose att oskuldkriteriet upprätthålls. Mot bakgrund av att vårdnadshavare frekvent använder sig av vårdnadsansvaret som "täckmantel" för att rättfärdiga straffbara handlingar anser GAPF att lagstiftaren än mer bör tydliggöra att ett hedersförtryckande föräldraskap aldrig kan rättfärdigas med stöd av tillsyns- och omvårdnadsansvaret som följer av 6 kap. föräldrabalken (1949:381).

25 Se bl.a. Kalla Fakta (TV4), *Den hemliga kontrollen*, 2015-10-09: <https://www.tv4.se/artikel/5613b-178fca38f3caf000066/kalla-fakta-den-hemliga-kontrollen> (hämtad: 2023-01-05) samt SVT nyheter granskning om oskuldsoperationer: *Kliniker utför kritiserade "oskuldsoperationer"*, *"Stoppa in färsk kycklinglever i underlivet"*, 2022-10-30: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/stoppa-in-farsk-kycklinglever-i-underlivet-sa-det-rinner-blod> (hämtad: 2023-01-05).

26 En utredning avseende att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld pågår, se Ds 2022:18 *Straffansvar för psykiskt våld*.

27 Se prop. 1978/79:67 om förbud mot aga, s. 31 och SOU 2020:57 *Ett särskilt hedersbrott*, s. 162.

GAPF:s förslag på åtgärder för att stärka det straffrättsliga skyddet för hedersutsatta:

- Kriminalisera alla former av omvändelseförsök/omvändelseterapi av hbtqi-personer.²⁸
- Kriminalisera oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer. Dessa former av övergrepp ska vara straffbara även i de fall den utsatta lämnat "samtycke". Detta mot bakgrund av att ett framtvingat "samtycke" inte hade givits om de inte förekommit påtryckningar eller förväntningar från familjen och släkten eller andra personer tillhörande den utsattas sociala nätverk som upprätthåller hedersnormer och värderingar.
- Legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal som begår dessa brottsliga handlingar ska omedelbart förlora sin legitimation. Den som förmått eller påverkat en flicka eller kvinna att genomgå en oskuldskontroll ska också straffas.
- Inför ett nytt straffbud mot psykisk misshandel. Straffbudet bör även fogas till den brottskatalog som barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § brottsbalken omfattar.
- Det nya straffbudet ska kriminalisera upprepade nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövning av otillbörlig kontroll över en annan genom att begränsa den personliga handlingsfriheten.²⁹
- Tillsätt en utredning som ska se över den starka föräldrarätten som bland annat följer av 6 kap. föräldrabalken, vilken vårdnadshavare många gånger använder som "täckmantel" för att rättfärdiga straffbara handlingar. För att barn ska få ett starkare straffrättsligt skydd bör lagstiftaren tydliggöra att vårdnadshavare aldrig kan legitimera ett otillbörligt kontrollerande av barns livs- och handlingsutrymme inom ramen för vårdnadsansvaret.
- Utvidga brottskatalogerna för 4 kap. 4 a, b och e §§ brottsbalken (avseende grova fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck) så att straffbudet förolämpning i 5 kap. 3 § brottsbalken samt förmögenhetsbrotten (såsom straffbudet egenmäktigt förfarande i 8 kap. 8 § brottsbalken och straffbudet bedrägeri i 9 kap. 1 § brottsbalken) omfattas. GAPF anser att alla de brottstyper som är vanligt förekommande vid våld i nära relation och HRV bör ingå i nämnda straffbuds brottskataloger som har avsikt att förhindra våld i nära relationer och HRV.
- Utvidga straffansvar för egenmäktighet med barn i 7 kap. 4 § brottsbalken till att omfatta fall där ett barn under 18 år förs bort eller undanhålls i syfte att hindra verkställandet av ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU.

En sådan utvidgning av straffbestämmelsen är nödvändig för att förhindra heders-

28 Det pågår för närvarande en utredning avseende vilka åtgärder som behöver vidtas mot kontroller av flickors och kvinnors sexualitet samt omvändelseförsök av hbtqi-personer som GAPF ser positivt på, se dir. 2021:98 *Åtgärder mot kontroller av flickors och kvinnors sexualitet*, samt tillhörande tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 2022:113 och dir. 2022:136).

29 Straffbudet bör utformas i enlighet med GAPF:s remissvar på Ds 2022:18 *Straffansvar för psykiskt våld*.

relaterade bortföranden. Detta eftersom det förekommer fall där hedersutsatta barn förs utomlands i syfte att undvika ingripanden från sociala myndigheter.³⁰

- Se över regleringen om kontaktförbud och utvidga möjligheterna att meddela kontaktförbud. Vid hedersrelaterad brottslighet ska presumtionen alltid vara att ett kontaktförbud meddelas för gärningspersonen/gärningspersonerna. Det geografiska området för kontaktförbud bör även utökas. Vid hedersrelaterad brottslighet ska kontaktförbudet kunna omfatta hela kommuner eller motsvarande. Ett kontaktförbud med anledning av HRV ska alltid förenas med elektronisk övervakning.³¹
- Utöka preskriptionstiden för alla brott som begåtts mot barn. Preskriptionstiden bör inte räknas förrän den dagen barnet fyllt 18 år.

Detta är enligt GAPF:s mening nödvändigt för att stärka barnrättsperspektivet. Barnets beroendeställning till vårdnadshavare och andra närstående vuxna eller anhöriga, som kan vara de som utsatt barnet för brottslighet, kan påverka barnets vilja och möjlighet att avslöja de brott barnet utsatts för. Särskilt svårt blir det för hedersutsatta barn, eftersom hedersrelaterade brott ofta är förankrat i ett större kollektiv, samt att det ofta är flera gärningspersoner som utövar brottsligheten. De barn som utsätts för brottslighet av närstående och andra personer inom släkten eller ett större kollektiv måste få samma möjligheter att anmäla de brott de utsatts för.

GAPF:s förslag på åtgärder i syfte att bättre upptäcka och beivra hedersrelaterad brottslighet samt stärka skyddet för hedersutsatta:

- Tillsätt en utredning som ska se över möjliga åtgärder för att bättre upptäcka och beivra hedersrelaterade brott.
- En förälder som berövar sitt/sina barns andra förälder livet genom kriminell handling ska automatiskt bli av med vårdnaden av barnet/barnen.
- Inför en obligatorisk utbildning om HRV för all personal inom rättsväsendet.
- Endast åklagare och poliser med särskild kunskap om HRV ska utreda hedersrelaterade brott.³²
- Inför möjligheten att vittna anonymt vid HRV-brott.

30 Utvidga straffansvar för egenmäktighet med barn i enlighet med GAPF:s remissvar på Ds 2022:9. *Ett utvidgat utreseförbud för barn.*

31 Jmf med dagens reglering, se lag (1988:688) om kontaktförbud. Regeringen har tillsatt en utredning som ska se över kontaktförbudslagstiftningen, se dir. 2022:114 *En översyn av kontaktförbudslagstiftningen*, som GAPF ser positivt på.

32 Det finns idag särskilda hedersåklagare och ämnesspecialister på HRV samt specialiserade kontaktpersoner på Polismyndighetens nationella kompetensnätverk mot HRV som alltid bör ansvara för utredningen av hedersrelaterade brott, se <https://www.hedersfortryck.se/for-yrkesverksamma/polis-och-aklagare/> (hämtad: 2023-01-05).

- Huvudförhandlingar avseende hedersrelaterade brott ska som huvudregel hållas bakom stängda dörrar.
- Det måste införas tydligare rutiner för hur samverkan mellan myndigheter ska ske för att beivra hedersrelaterad brottslighet samt för att ge hedersutsatta adekvat stöd och hjälp. Bland annat behöver sekretesslagstiftningen ses över för att möjliggöra informationsdelning mellan myndigheter och kommuner för att på ett bättre sätt kunna hjälpa hedersutsatta.
- Stärk samt öka förutsättningarna för Sveriges internationella samarbete, med andra länder inom och utanför EU, för att öka möjligheten för hedersutsatta att bli skyddsplacerade i andra länder i de fall den utsattas hotbild kräver det.
- Gör det enklare för personer som är utsatta för hedersrelaterad brottslighet att få en livslång rätt till skyddade personuppgifter. Hedersutsatta ska som huvudregel alltid medges skyddade personuppgifter på obestämd tid.
- Den hedersutsatta ska inte behöva förnya sin ansökan om skyddade personuppgifter hos Skatteverket, däremot får den hedersutsatta själv ansöka om att upphäva sina skyddade personuppgifter i de fall hen själv har en sådan önskan.³³
- Gör det kostnadsfritt för personer som utsatts för hedersrelaterad brottslighet att ansöka om ett nytt efternamn hos Skatteverket. En sådan ansökan om namnbyte ska handläggas inom fyra veckor.³⁴

6. Stärk arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan

Av skollagen (2010:800) framgår att skolan ska vara en plats för trygghet, gemenskap och jämlikhet. Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individers frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Skollagen och samtliga läroplaner uttrycker tydligt att förskolan, grundskola, anpassad grundskola, gymnasieskolan, anpassad gymnasieskola och vuxenutbildningen har som uppdrag att motverka traditionella könsmonster och att alla

33 Det finns tre typer av skyddade personuppgifter som ger mer eller mindre omfattande skydd. Två av dessa kan meddelas på bestämd tid. Det gäller *sekretessmarkering*, en varningssignal om behovet av att göra en noggrann skadeprövning enligt 22 kap. 1 § OSL, och *skyddad folkbokföring*, se 16 § folkbokföringslagen (1991:481). Mot bakgrund av den hotbild hedersutsatta lever med är det viktigt att presumptionen alltid ska vara att hedersutsatta ges en livslång rätt till skyddade personuppgifter.

34 Idag kostar en ansökan om att byta efternamn 1 800 kronor varav handläggningstiden ligger på cirka tre till fyra månader, se Skatteverkets hemsida för mer information om hur denna process går till idag: <https://www.skatteverket.se/privat/etjansterochblanketter/blanketterbroschyrer/blanketter/info/7502.4.515a6be615c637b9aa477ef.html> (hämtad 2023-01-05).

som arbetar inom skolan ska ge barn och unga möjlighet att utveckla sina förmågor och intressen utan begränsningar utifrån kön.

I syfte att stärka elevernas respekt för sig själva och andra har nya skrivningar införts gällande sexualitet, samtycke och relationer i samtliga läroplaner (förutom i förskolan) som gäller från och med augusti 2022. Av dessa nya skrivningar framgår även krav på att skolan aktivt ska motverka, förebygga och undervisa om HRV.³⁵ Det är skolans ansvar att varje elev efter avslutad skolgång har kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt HRV. Dessa ämnen ska behandlas återkommande och ämnesövergripande i utbildningen.

Av Skolverkets riktlinjer framgår det tydligt att skolpersonal inte får låta föräldrar villkora barns skolgång, då barns rätt till utbildning ska vara skolans utgångspunkt.³⁶ Elever ska inte särskiljas eller särbehandlas på grund av föräldrars religion eller kultur. Det är viktigt att skolpersonal inte går med på föräldrars krav på att deras barn inte ska delta i vissa ämnen, såsom idrott och undervisning om sexualitet, samtycke och relationer, på grund av religiositet eller olika kulturella seder och bruk, eller krav på könssegregering vid vissa ämnen.

GAPF:s erfarenheter är dock att alla skolor inte efterlever dessa värden. Under de senaste åren har det exempelvis rapporterats om religiösa odemokratiska friskolor som står för könssegregering och upprätthållande av hedersnormer.³⁷ Hederskulturer utövas både inom religiösa och icke-religiösa grupper. Däremot överlever hedersnormer lättare i starkt religiösa samhällen. Skolan utgör en central institution för socialisering av barn och unga och spelar en avgörande roll när det gäller att förhindra att hedersförtrycket reproduceras. Vi behöver därför säkerställa att samtliga skolor står för demokratiska värderingar, mänskliga fri- och rättigheter, människors lika värde och jämställdhet.

I Europarådets expertgrupp GREVIO:s rapport (2019) gällande Sveriges efterlevnad av Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, riktas kritik mot Sverige avseende att alla skolor, med särskild betoning på friskolor, inte tycks fullfölja sin plikt att garantera alla elever en likvärdig utbildning om sexualitet och relationer enligt läroplanen.³⁸ För att säkerställa att skollagen och läroplanerna gestaltas och förmedlas kräver GAPF att staten stänger ned samtliga religiösa friskolor för att garantera att alla barn och unga får tillgång till likvärdig utbildning. Skolan ska utgöra en fristad för barn och unga.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- **Förbjud religiösa friskolor.**
Skolan ska vara sekulär och fri från religiösa aktiviteter. Utbildningen i skolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet utan konfessionella inslag. All form av religionsutövning får ske utanför skolan.

35 Se Lgr22, Lgrsär22, Lsam22, Lspec22, Lgy11, Lgysär11 samt Lvux12.

36 Skolverket (2021), *Hedersrelaterat våld och förtryck – Skolans ansvar och möjligheter*, s. 7.

37 Se exempelvis Magnus Ranstorp och Linda Ahlerup (2022), *Salafism och salafistisk jihadism 2.0. Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*, Försvarshögskolan.

38 GREVIO:s (Baseline) *Evaluation Report Sweden* (2019), Section B Education (article 14) p. 83.

- Säkerställ att de nya läroplanerna gällande undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer samt HRV implementeras i skolan. Alla elever ska få en likvärdig utbildning om samtycke, relationer och sexualitet, inklusive HRV.
- Säkerställ att samtliga förskolor, grundskolor, anpassad grundskola, gymnasieskolor, anpassad gymnasieskola samt vuxenutbildningar har etablerade rutiner för hur de ska agera vid misstanke om eller kännedom att en elev är utsatt för HRV.
- Inför krav på att skolans rektor alltid ska göra en polisanmälan vid misstanke om att en elev är utsatt för hedersrelaterad brottslighet.
- Inför krav på att kunskapsområdet hedersrelaterat våld och förtryck ska införas i samtliga lärarutbildningar, såsom förskollärarytbildningen, grundlärarytbildning, ämneslärarytbildningar samt fritidsledarytbildningen.
- Idag ingår krav på kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer endast vid vissa grundutbildningar. De program som berörs är studenter som utbildar sig till fysioterapeut, jurist, läkare, psykolog, sjuksköterska, socionom, tandläkare och tandhygienist, se högskoleförordningen (1993:100). Det bör även tydliggöras i högskoleförordningen att detta kunskapsområde även ska omfatta hedersrelaterat våld och förtryck. Fortbildning på arbetsplatsen måste också ske kontinuerligt för berörda yrkesgrupper.
- Inför ett tydligt demokrativillkor i prövningen av ansökan om tillstånd att driva en fristående skola. Aktörer som förespråkar våld, diskriminering eller påverkan mot vårt demokratiska styrelseskick ska aldrig få bedriva skolverksamhet.

7. Hijab och sexualisering av flickor

Hijaben ingår i ett omfattande patriarkalt och religiöst värdesystem som utgår från att kvinnans kropp är en källa till skam och vanheder. Det är enligt detta värdesystem kvinnans skyldighet att dölja sin kropp för att bevisa och upprätthålla sin kyskhet och renhet. Hijaben utgör således också en symbol för uppfattningen att kvinnor är ansvariga för mäns sexuella beteende emot kvinnors kroppar samt bidrar till fysisk och social segregering av könen. Den utgör, likväl som barn- och tvångsäktenskap, könsstympning, oskuldskontroller och oskuldsoperationer, en social kontrollmekanism för att upprätthålla hederskulturens oskuds- och kyskhetsideal samt för att begränsa och kontrollera flickors och kvinnors liv. Hijabens syfte, oavsett om den är påtvingad eller inte, är att upprätthålla en förtryckande patriarkal ordning.

Hijab på barn hör inte hemma i ett demokratiskt, sekulärt och jämställt samhälle som förespråkar mänskliga fri- och rättigheter och människors lika värde. Genom att tillåta hijab på barn sexualiserar man dem och begränsar deras fri- och rättigheter.

Olika kartläggningar och granskningar har gjorts som visar att barn tvingas bära hijab mot sin vilja. Av Göteborgs-Postens granskning från 2018 framgår att nästan sju av tio

kommunala förskolor i utsatta områden i Göteborg, Stockholm och Malmö kan tänka sig att aktivt kontrollera och tvinga på barn hijab mot deras vilja, trots att det kan bryta mot lagen.³⁹ Av forskaren Devin Rexvids studie av 100 LVU-domar, avseende hedersutsatta omhändertagna flickor mellan 12–18 år, framkommer att flickor utsätts för allvarliga kränkningar, hot om våld, våld och förtryck samt barnnäktenskap i de fall de vägrar att bära hijab. I samtliga mål uppger föräldrarna att flickan själv fått välja om hon vill bära hijab, varav samtliga flickor uppger att de blivit tvingade till detta.⁴⁰ Det svenska samhället ska garantera alla barns fri- och rättigheter på lika villkor samt försvara alla barns lika värde enligt svensk lag. Skolan ska vara en plats för trygghet, gemenskap och jämlikhet. Hijab på barn hör inte hemma i ett jämställt demokratiskt samhälle och definitivt inte i skolan.

Ett förbud mot hijab på barn i skolan är även motiverat utifrån att skolan ska vara en sekulär miljö fri från politiska, filosofiska och religiösa manifestationer och symboler. Skolan ska vara en fristad för barn och unga, en plattform som förmedlar grundläggande demokratiska värderingar, jämställdhet och människors lika värde. För barn och unga som utsätts för hedersförtryck är det särskilt viktigt då skolan kan utgöra den enda frizonen där de möter nya perspektiv som skiljer sig från traditionella och patriarkala hedersmiljöer.

GAPF förespråkar även ett förbud av hijab, burka och niqab för anställda på kommuner, regioner och statliga myndigheter. Statliga och kommunala verksamheter är till för att erbjuda medborgare lagstadgade tjänster och service. Dessa verksamheter ska precis som skolan förmedla värden som är förenliga med grundläggande demokratiska värderingar, såsom jämställdhet och jämlikhet – värden som inte är förenliga med kvinnoförtryckande religiösa symboler som står för könssegregering och diskriminering av kvinnor.

Ett annat argument som motiverar ett förbud mot hijab, burka och niqab för anställda inom den offentliga sektorn är att kommuner, regioner och myndigheter bör förmedla ett neutralt intryck, fritt från religiösa och filosofiska symboler, för att tillgodose att alla medborgare ska kunna ta del av offentliga tjänster på lika villkor. Lärare, socialsekreterare, poliser och handläggare på Försäkringskassan är några exempel på offentligt anställda som i sina dagliga verksamheter möter barn och vuxna som kan vara utsatta för hedersrelaterade begränsningar. Det är därför viktigt att offentligt anställda förmedlar en trygghetskänsla för de man är till för. Förmedlandet av neutralitet är i dessa situationer avgörande för att hedersvåldsutsatta ska våga söka stöd och hjälp. Vägledande domar från EU-domstolen har även slagit fast att ett förbud mot religiösa och filosofiska symboler, inklusive hijab, på arbetsplatser för att trygga en neutral arbetsmiljö inte är diskriminerande.⁴¹

39 Michael Verdicchio, *27 av 40 förskolor säger ja till slöjtvång*, Göteborgs-Posten, 2018-06-04: <https://www.gp.se/nyheter/gp-granskar/27-av-40-f%C3%B6rskolor-s%C3%A4ger-ja-till-sl%C3%B6jtv%C3%A5ng-1.6326768> (hämtad: 2023-01-05).

40 Devin Rexvids studie är ännu inte publicerad, men det går att lyssna på hans föreläsning om studien på GAPF:s Youtube-kanal: *Ny studie visar vilka konsekvenser flickor riskerar som vägrar hijab – Almedalen 2022*, 2022-07-06: <https://www.youtube.com/watch?v=nDr7DKVXLhA&t=256s> (hämtad: 2023-01-05).

41 Se bl.a. dom den 28 november 2023, OP mot Commune d'Ans, C-148/22, EU:C:2023:924.

GAPF förslag på åtgärder:

- Förbjud hijab på flickor under 18 år i för-, grund- och gymnasieskolor.
- Förbjud hijab, burka och niqab för anställda på kommuner, regioner och statliga myndigheter samt i de organisationer och företag som utför uppdrag enligt direktiv från myndigheter, till exempel friskolor.

8. Barn som är eller riskerar att bli bortförda utomlands

Hundratals barn och unga utsätts för, riskerar eller hotas med hedersrelaterade bortföranden.⁴² Mörkertalet är dock större, då Sverige inte för någon nationell statistik över antalet bortförda personer. Under 2023 har GAPF:s stödverksamhet noterat en markant ökning av antalet bortförda personer som sökt stöd och hjälp av GAPF. Totalt rör det sig om 47 personer under året. Många av dessa barn är strandsatta i föräldrars eller släktingars hemländer och saknar möjlighet att ta sig tillbaka till Sverige. Det handlar om barn och unga som förts utomlands i syfte att bland annat undkomma myndigheters inblandning i familjen, giftas bort, könsstympas, utsätts för omvändelseförsök eller uppfostringsresor för att få en "traditionell" uppfostran enligt föräldrarnas kultur eller religion.

Sedan den 1 juli 2020 finns det möjlighet att fatta beslut om utreseförbud i de fall det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att utsättas för barnäktenskap eller könsstympning. Ett meddelat utreseförbud innebär att barnet inte får lämna Sverige samt möjliggör ett beslagtagande av barnets pass samt återkallelse av passansökan. Det är dock endast vid risk för barnäktenskap eller könsstympning som ett utreseförbud kan aktualiseras. Andra hedersrelaterade bortföranden faller således utanför bestämmelsens tillämpningsområde.⁴³

UtrESEförbudet fungerar dock som *ett av flera* viktiga rättsliga verktyg för att motverka hedersrelaterade bortföranden. Andra stöd- och skyddsinsatser med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) och LVU är också nödvändiga för att ge barn ett adekvat skydd. GAPF:s erfarenheter är dock att socialtjänsten inte alltid ger adekvata stöd- och skyddsinsatser. Detta bekräftas även myndighetsrapporter, bland annat från Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck (NCH) och Jämställdhetsmyndigheten, som konstaterar att socialtjänsten brister i sina risk- och skyddsbedömningar.⁴⁴

Av NCH:s årsrapport för verksamheten 2021 framgår att majoriteten av de barn och unga som förts ut ur landet i hedersrelaterade syften redan var aktuella hos socialtjänsten före bortförandena. Dessa barn har således inte fått det skydd som de har haft rätt till och

42 Ds 2022:9 *Ett utvidgat utreseförbud för barn*, s. 183.

43 Se 31 a § LVU samt prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterat våld och förtryck*, s. 64 ff.

44 Jämställdhetsmyndigheten (2022), Rapport 2022:25 *Bortförda barn och unga*, s. 5 f.

behov av. I flertalet fall har socialtjänstens utredningar avslutats utan beslut om insats trots att behov av stöd identifierats, eller att den insats som beviljats inte är anpassad efter barnets behov.⁴⁵ I andra fall har barnet inledningsvis fått skydd genom en LVU- eller SoL-placering, men i samband med att placeringen avslutats har barnet förts utomlands. Att en placering avslutas utgör en av de vanligaste utlösande faktorerna för bortförande. Att kommuner saknar tillräckliga rutiner och riktlinjer, resurser samt kompetens för att hantera dessa ärenden konstateras även av Jämställdhetsmyndigheten.

Det är särskilt viktigt att vidta åtgärder för att förhindra själva bortförandet av de unga, eftersom svenska myndigheter har begränsade möjligheter att hjälpa bortförda barn och unga tillbaka till Sverige. Samtidigt måste även arbetet med att hjälpa bortförda personer hem stärkas.

GAPF:s förslag på åtgärder

- Regeringen bör ge lämplig nationell myndighet i uppgift att ta fram en nationell handlingsplan med åtgärder för att skydda och hjälpa barn och unga som riskerar att föras utomlands mot sin vilja. Om en Hedersombudsman inrättas ska denna myndighet få det ansvaret.
- GAPF anser att följande justeringar bör göras rörande regleringen gällande utreseförbudet:
 - Utvidga utreseförbudet så att det omfattar alla former av hedersrelaterade bortföranden, exempelvis bestraffnings- och uppfostringsresor, omvändelseförsök av hbtqi-personer eller bortföranden som sker i syfte att utsätta flickor för oskuldskontroller, oskuldsintyg eller oskuldsoperationer.⁴⁶
 - Ändra rekvisitet "påtaglig risk" till "risk" i utreseförbudet. Nuvarande uppställda risknivå är inte tillräckligt avvägt och har inneburit en för snäv tillämpning av utreseförbudet, då utreseförbud endast kan meddelas i de fall det finns en påtaglig risk för att resan kommer att äga rum och om det finns en påtaglig risk för att den potentiella skadan sker (dvs. barnäktenskap eller könsstympning enligt utreseförbudets nuvarande ordalydelse). För att stärka skyddet för barn som riskerar att bli bortförda bör det således räcka med att det finns en "risk" för att barnet kommer att föras utomlands och utsättas för den skada som befaras.
 - Utreseförbudet bör utvidgas till att omfatta unga vuxna upp till 21 år. I fall som rör hedersrelaterat våld och förtryck utgör målgruppen unga vuxna en särskilt sårbar grupp. Unga vuxna har många gånger samma behov som en minderårig och bör därför ha rätt till samma skydd som minderåriga. Det beror bland annat på att dessa individers uppväxt präglats av kollektivets intressen. Konsekvensen av detta blir att individen inte kan fatta självständiga beslut, varken innan eller

⁴⁵ Länsstyrelsen Östergötland (2022), Rapport 2022:6 *Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck - verksamheten 2021*, s. 30 f.

⁴⁶ För närvarande bereds lagförslag på hur ett utvidgat utreseförbud bör utformas, se Ds 2022:9 *Ett utvidgat utreseförbud*. GAPF har dock en del invändningar avseende de lagförslag som bereds, se GAPF:s remissvar på promemorian Ds 2022:9.

efter myndighetsålder. Dessa individer har i stället fått acceptera vad familjen och släkten anser är bäst, utan att hänsyn tagits till vilka konsekvenser det får för den enskilde.

- Gör det möjligt att beslagta alla former av resehandlingar, inklusive utländska resehandlingar, vid ett meddelat utreseförbud.
- Inför en möjlighet för hedersvåldsutsatta att själva ansöka om ett utreseförbud, i de fall personen är rädd att bli bortförd mot sin vilja, oavsett om personen är ett barn eller myndig. En sådan möjlighet bör dock inte införas i LVU, eftersom det är en tvångslagstiftning och endast gäller barn och unga.
- Säkerställ att myndigheter implementerar utreseförbudet samt inför rutiner och riktlinjer kring hur de ska hantera ärenden rörande bortföranden. Socialtjänstens arbete med hot-, risk- och skyddsbedömningar måste utvecklas och förbättras. Ett utreseförbud ska som huvudregel alltid förenas med LVU-placering (1–3 §§ LVU), umgängesbegränsningar och hemlighållande av vistelseort (14 § LVU). Hedersutsatta ska inte bo kvar hos sina hedersförtryckande föräldrar eller anhöriga som utövar HRV.
- Inför krav på att socialtjänsten alltid ska utreda samtliga syskons behov av stöd- och skyddsinsatser i de fall ett av syskonen är aktuell för ett utreseförbud. Finns det misstanke om att ett barn kommer att utsättas för ett hedersrelaterat bortförande så utgör det även en signal på att syskonen kan vara i riskzonen.
- Genomför en landsomfattande kunskaphöjande insats om utreseförbudet i samtliga kommuner.⁴⁷
- Stärk enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden vid Utrikesdepartementet (UD KC) som hanterar frågor rörande bortförda barn. UD KC har idag det särskilda ansvaret för att stödja nödställda personer utomlands i en hedersrelaterad kontext, med ett särskilt fokus på barn- och tvångsäktenskap, som inom utrikesförvaltningen hanteras inom kategorin familje-konfliktärenden. Deras arbete är viktigt, men inte tillräckligt. Enheten måste få ett tydligare samordningsuppdrag gällande hedersrelaterade bortföranden, där handlingsplaner och rutiner måste tas fram och implementeras hos samtliga svenska ambassader och konsulat. Sverige bör, som Norge redan har gjort, inrätta ett antal koordinatörer på de ambassader som är belägna i de länder dit barn oftast blir bortförda. Dessa koordinatörer ska ha särskilda kunskaper om HRV, problematiken kring hedersrelaterade bortföranden och ha ansvaret att samordna insatserna för att få hem barnet eller ungdomen.
- Inför en prövning av föräldrars ansökan om att skriva ut barn från Sverige. Enligt nuvarande regelverk sker ingen form av prövning av huruvida föräldrars ansökan gällande att skriva ut barnet från Sverige är förenligt med barnets bästa. Det enda som krävs är att båda vårdnadshavarna samtycker till flytten utomlands, vilket görs via en flyttanmälan till Skatteverket. Detta tillvägagångssätt utnyttjas av hedersförtryckande vårdnadshavare för att försvåra för svenska myndigheters inblandning i samband med att barnet förs utomlands.

47 Detta föreslås även i Ds 2022:9 *Ett utvidgat utreseförbud*, vilket GAPF ställer sig positivt till.

- Tydliggör i svensk lagstiftning att bortföranden aldrig kan få till följd att barn omfattas av undantaget från skolplikten. Enligt 7 kap. 2 § 2 st. skollagen (2020:800) gäller inte skolplikten barn som varaktigt vistas utomlands eller vars förhållanden är sådana att det uppenbarligen inte kan begäras att barnet ska gå i skolan.
- Stärk skyddet för barns medborgarskap.
En ansökan om upphävande av barns svenska medborgarskap ska alltid prövas utifrån principen om barnets bästa. Det ska krävas en noggrann utredning av barnets levnadssituation och risken för att barnet far illa av att förlora sitt svenska medborgarskap. Barns medborgarskap får inte upphävas i de fall barnet riskerar att fara illa.⁴⁸
- Inför ett nationellt inrapporteringsystem för bortföranden och ofrivilliga utlandsvistelser av barn. Kommuner bör även åläggas ansvar att inventera antalet barn som förts bort och som riskerar att föras utomlands inom kommunen.
- Säkerställ att nuvarande reglering av indragning av förmåner vid utlandsvistelse efterlevs. Detta inkluderar bosättningsbaserade förmåner såsom barnbidrag, bostadsbidrag och föräldrapenning enligt socialförsäkringsbalken (2010:110) samt ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453). Föräldrar som medverkar till att barn förs utomlands och/eller som motarbetar att barnen återförs till Sverige ska inte få behålla skattefinansierade förmåner. Därför behöver vi säkerställa att regleringen av indragning av dessa förmåner förverkligas.
- Säkerställ att lagen (2008:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemet efterlevs.

Indragning av välfärdsbidrag utgör en viktig påtryckningssanktion i arbetet att få tillbaka bortförda personer till Sverige. Alla myndigheter som lyder under denna lag ska i de fall det finns anledning att anta att en ekonomisk förmån eller ett ekonomiskt stöd har beslutats, betalats ut eller tillgodoräknats felaktigt eller med ett för högt belopp, underrätta den myndighet eller organisation som har fattat beslutet. Denna underrättelseskyldighet måste även utvidgas till att omfatta regioner vars verksamheter, såsom barnavårdscentraler och barntandvården, många gånger är de som först får kännedom om bortförda barn.

- Inför ett stödpaket för hedersutsatta barn, unga och vuxna som återvänder till Sverige efter ett bortförande. När bortförda personer återvänder till Sverige är de i stort behov av långsiktigt skydd och stöd. Idag råder stora brister i stödet till bortförda personer. Detta stöd brister även när den utsatta återvänder till Sverige, inte minst gällande det långsiktiga stödet – vilket bland annat Jämställdhetsmyndigheten påtalar.⁴⁹

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram en myndighetsgemensam vägledning som riktar sig

48 GAPF ställer sig positivt till de förslag som lämnats i SOU 2021:54 *Befrielse från svenskt medborgarskap, avseende hur barns rättigheter kan stärkas*, se SOU 2021:54, s. 256–279

49 Jämställdhetsmyndigheten (2022), Rapport 2022:25 *Bortförda barn och unga*, s. 53.

till personal inom socialtjänst, hälso- och sjukvård, skolväsendet samt polisen.⁵⁰ Denna vägledning lyfter bland annat vikten av långsiktiga stöd- och skyddsinsatser till hedersutsatta. Däremot saknas konkreta verktyg för hur samverkan ska ske och vem som ska göra vad, då vägledningen endast beskriver hur man kan agera för att ge hedersutsatta ett långsiktigt stöd.

GAPF menar att det måste finnas konkreta stödpaket till hedersutsatta som återvänder till Sverige. Bland annat ska följande delar inkluderas i stödpaketet:

- 1) säkert mottagande av polis på flygplatsen,
- 2) trygghetsstämplade skyddade boenden som den utsatta kan bo på under en längre tid,
- 3) psykosocialt stöd och medicinska insatser,
- 4) en reglerad uppföljning och analys över den utsattas fortsatta stöd- och skyddsbehov.

En centraliserad myndighet med expertkunskaper om HRV, förslagsvis en Hedersombudsman, bör ta fram stödpaketet, samt samordna stödet till den utsatta.

9. Kommunala handlingsplaner och åtgärder

Varje kommun svarar för socialtjänsten i sitt område, och har det yttersta ansvaret för att barn, ungdomar och vuxna som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver, se 2 kap.1 § socialtjänstlagen. Kommunen har även det lagstadgade ansvaret för förskola, grundskola, anpassad grundskola, gymnasieskola, anpassad gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och fritidshem, se 2 kap. skollagen.

Skolan och socialtjänsten har en viktig roll att upptäcka och agera vid misstanke om att en person är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck (HRV). Det är därför viktigt att kommuner säkerställer att kommunanställda har goda kunskaper om och förståelse för hedersutsattas levnadssituation. Sveriges kommuner måste aktivt arbeta för att all personal som är anställd av kommunen får adekvat utbildning om HRV. Detta så att personalen kan uppfatta signaler på HRV samt agera för att skydda de som utsätts eller riskerar att utsättas för HRV.

Utbildningen om HRV ska utgå från den utsattas behov av stöd och skyddsinsatser. Denna utbildning ska bland annat inkludera information om vilka olika uttryck HRV kan ta sig, inklusive subtila och svåridentifierbara uttryck av HRV; till exempel situationer då pojkar har förväntningar eller krav hemifrån att kontrollera vem/vilka deras systrar leker med på förskolan. Pojkars dubbla roller – att de både fostras till att agera vakter gentemot de kvinnliga släktmedlemmarna samt att de även själva utsätts för våld och

⁵⁰ Länstyrelsen Östergötland (2022), Rapport 2022:23 *Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet*.

förtryck – är särskilt viktigt att lyfta mot bakgrund av att det finns en stor okunskap bland yrkesverksamma om pojkar situation i en hederskontext.

Kommuner ska i alla sina verksamheter utgå från sekulära värderingar utan någon hänvisning till religiösa eller kulturella tillhörigheter. Det är den utsattas behov av stöd och hjälp som ska ligga till grund för vilka stöd- och skyddsinsatser som ska vidtas.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- Varje kommun ska ha en handlingsplan med rutiner för att förebygga HRV, uppmärksamma uttryck för HRV samt aktivt förhindra att barn, unga, kvinnor och män utsätts för HRV. Handlingsplanen ska även innehålla konkreta stöd- och skyddsåtgärder för hedersutsatta. Handlingsplanen ska vara kommunövergripande och gälla alla förvaltningar och kommunala bolag.
- Varje kommun ska säkerställa att de anställda inom förskolan, grundskolan, anpassad grundskola, gymnasieskolan, anpassad gymnasieskola, den kommunala vuxenutbildningen, socialtjänsten och fritidsförvaltningen har relevant utbildning om HRV och att de ställer sig bakom en värdegrund som tar avstånd från alla former av HRV. Varje kommun ska även utbilda personal som arbetar på skyddade boenden, jourhem och familjehem om hederskultur och hedersrelaterat våld och förtryck. Kommunen ska också ställa krav på privata företag som driver HVB-hem och skyddade boenden om kontinuerlig utbildning av personalen om HRV-frågor.
- Varje kommun ska ha en samordnare för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck för att kvalitetssäkra arbetet. Samordnaren ska ha gedigen kunskap och erfarenhet av arbete med HRV-frågor. Samordnarens roll är att på ett strukturerat sätt samordna insatserna, se till att handlingsplaner på samtliga kommunala verksamheter är uppdaterade och att de implementeras i verksamheterna samt att personalen har tillräckliga kunskaper om HRV. Detta är nödvändigt då det behövs en person som säkerställer att den hedersutsatta får långvariga skydds- och stödåtgärder – som bland annat omfattar ekonomiska, sociala och psykologiska insatser. Denna hederssamordnare bör även ha nära kontakt med andra kommuners samordnare, då en hedersutsatt i regel behöver flyttas till en annan kommun, långt ifrån anhöriga och släktingar som kan utgöra en stor hotbild för den hedersutsatta. Små angränsande kommuner kan dela på kostnaden för en samordnare.
- Varje kommun ska erbjuda en utbildad kontaktperson, som har adekvat kunskap om HRV och erfarenhet av hedersrelaterade ärenden, till hedersutsatta som söker stöd och skydd hos socialtjänsten.
- Kommunen ska aktivt, inom alla sina verksamheter, motverka könsseparatistiska aktiviteter som cementerar könsroller och motverkar jämställdhet som till exempel könsseparata badtider, samt könssegregering i klassrum och i transportmedel till och från skolan.
- Säkerställ att kvinnor som är eller har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck får aktiva insatser av socialtjänsten. Dessa kvinnor är i stort behov av stöd och hjälp för att förändra sin livssituation.

- Kommuner, likväl som statliga myndigheter, måste vidta noggranna bakgrunds-kontroller av sina anställda som har tillgång till sekretessbelagd information. GAPF:s erfarenheter är att det dessvärre finns kommunalt och statligt anställda som själva är bärare av hedersnormer som utnyttjar sekretessbelagd information i felaktiga syften. Det förekommer fall där personal inom socialtjänst lämnat sekretessbelagd information om tvångsomhändertagna barn till barnets anhöriga. Att myndighets-anställda utnyttjat sekretessbelagd information i felaktiga syften bekräftas även av Försvarshögskolans rapport om salafism och salafistisk jihadism i Sverige från 2022.⁵¹ Myndigheter och kommuner behöver således ha ett större fokus på ett effektivare säkerhetsskydd för att tillgodose att sekretessbelagd information inte når obehöriga, då det kan leda till en ökad hotbild mot den hedersutsatta personen.

10. Socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Socialnämnden och dess förvaltning socialtjänsten har ett tydligt ansvar att ge stöd och hjälp till de som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck (HRV), se 5 kap. 1 och 11 §§ socialtjänstlagen (2001:453) (SoL). Socialtjänstlagen och lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ger stora möjligheter att stödja, hjälpa och skydda barn och unga som utsatts för HRV.

Socialtjänstens arbetsmetoder utgår framför allt från det familjecentrerade synsättet som innebär att konflikter mellan barnet och dess föräldrar ska lösas genom medling och dialog. I första hand ska socialtjänsten erbjuda frivilliga insatser, inom ramen för SoL, som utformas i samråd med barnet och dess vårdnadshavare. När det råder särskilt allvarliga omständigheter har socialtjänsten dock möjlighet att vidta tvångsinsatser med stöd av LVU, som kan vidtas utan vårdnadshavares samtycke. Det hedersrelaterade våldet och förtrycket kan utgöra grund för LVU-vård, exempelvis om den barnet utsätts för fysisk och/eller psykisk misshandel, se 2 § LVU.

Socialtjänstens familjecentrerade arbetsmetoder är inte lämpliga när det gäller hedersrelaterade ärenden, då det riskerar att skada hedersutsatta flickor och pojkar ytterligare. I de fall hedersförtryckande föräldrar får inflytande över vilka stöd- och skyddsinsatser som vidtas riskerar det att leda till allvarliga konsekvenser för barnet, exempelvis ökad risk för bortförande.⁵²

GAPF:s erfarenheter är att socialtjänsten alltför ofta brister i sitt ansvar att stödja och skydda hedersutsatta. Det förekommer även fall där socialtjänstens utredningar avslutats utan beslut om insats trots att behov av insatser kan identifieras, eller att den

51 Magnus Ranstorp och Linda Ahlerup (2022), *Salafism och salafistisk jihadism 2.0. Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*, Försvarshögskolan, s. 94 f.

52 Se exempelvis Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Rapport 2022:25 Bortförda barn och unga*, s. 42 ff.

insats som identifierats inte är anpassad efter den hedersutsattas behov.⁵³

Stöd- och skyddsinsatserna måste utgå från den utsattas bästa och inte utifrån ett familjeorienterat perspektiv. Utgångspunkten för socialtjänstens arbete ska alltid vara att inte göra avkall på utsatta barns rättigheter. Barn och unga som utsätts för allvarliga former av HRV av sina föräldrar ska inte bo kvar med sina förövare.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- Inför särskilda lämplighetskrav på de socialsekreterare som ska handlägga svåra hedersrelaterade ärenden.

Den höga personalomsättningen som råder på landets kommuner, där oerfarna och nyexaminerade socionomer tvingas fatta livsavgörande beslut för barn och unga, riskerar att leda till rättsosäkra bedömningar. Enbart de mest kunniga och erfarna handläggarna på socialtjänsten bör därför hantera svåra hedersrelaterade ärenden.

- Inför standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänsten vid hot- och riskbedömningar i hedersrelaterade ärenden samt krav på att detta bedömningsverktyg tillämpas vid misstanke om HRV. Detta bedömningsverktyg ska utgå från den specifika situationen som den hedersutsatta befinner sig i, så att även atypiska hedersrelaterade ärenden fångas upp.

Idag finns instrumentet PATRIARK som består av vägledning för bedömning och hantering av risk för HRV. Däremot tillämpas inte PATRIARK i samtliga ärenden vid misstanke om HRV. Bedömningsverktyget PATRIARK bör även utredas närmare för att tillgodose att det instrument som används för att kartlägga hot- och riskbedömningar i hedersrelaterade ärenden är anpassade utifrån målgruppens behov.

- Skapa en trygg arbetssituation för landets socialsekreterare.

Desinformationskampanjer mot Sveriges socialtjänster som bland annat pågår i sociala medier, som felaktigt påstår att muslimska barn och familjer skulle vara systematiskt utsatta för övergrepp från svenska myndigheter, utgör ett allvarligt hot mot vår demokrati.⁵⁴ Dessa falska kampanjer mot socialtjänsten måste aktivt motverkas av staten, regioner och kommuner.

- Stärk barnrättsperspektivet i prövningen av upphörande av LVU-vård i enlighet med det förslag som presenterats i socialutskottets utredning *Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU* (Dnr 1416–2021/2).

Förslaget innebär att vårdens upphörande ska prövas i två steg. Det första steget knyter an till frågan om förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 §§ LVU fortfarande

53 Se exempelvis Länsstyrelsen Östergötland (2022), Rapport 2022:6 *Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck – verksamheten 2021*, s. 30 f.

54 Denna problematik om desinformationskampanj mot svenska myndigheter om socialtjänsten har även adresserats av Socialdepartementet, *Desinformationskampanj mot svenska myndigheter om socialtjänsten*, 2022-02-16: <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/02/desinformationskampanj-mot-svenska-myndigheter-om-socialtjansten/> (hämtad: 2023-01-05).

är uppfyllda – om omständigheterna som föranledde vården har förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt – medan det andra steget knyter an till frågan om det finns en risk för att ett barns hälsa eller utveckling allvarligt skadas genom att vården upphör. Det andra steget innebär en ny grund för fortsatt vård enligt LVU, genom att ett nytt stycke införs i 21 § LVU, som innebär att vården av ett placerat barn ska kunna fortsätta även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 §§ LVU inte längre finns om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Bestämmelsen ska vara tillämplig för både barn som är placerade med stöd av 2 § LVU (miljöfallen) och 3 § LVU (beteendefallen).⁵⁵ Detta lagförslag är avgörande för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet. Den starka återföreningsprincipen som följer av dagens LVU kan vara direkt skadlig för barn som är utsatta för HRV av sin familj. Det är således viktigt att stärka förutsättningarna för fortsatt vård med stöd av LVU utifrån principen om barnets bästa.⁵⁶

- Reglera och begränsa möjligheten att begära hemtagning.

En begäran från en vårdnadshavare om att vård som har beslutats med stöd av 2 § LVU eller vård som därefter fortsattes med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § 2 st. LVU (se punkten ovan) ska upphöra behöver inte prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste tolv månaderna. Denna möjlighet ska vara begränsad till var tolfte månad, då upprepade hemtagningsutredningar riskerar att påverka barnet negativt, såsom barnets möjlighet att komma till ro och anpassa sig till sin miljö.⁵⁷

- Inför tydligare krav på att socialtjänsten omedelbart ska omhänderta samtliga barn vars föräldrar är misstänkta för brott med hedersmotiv och om brottet begåtts mot någon i ens släkt eller familj. Sådana omständigheter ska alltid föranleda ett beslut med stöd av 6 § LVU avseende omedelbart omhändertagande.
- När ett hedersutsatt barn blivit omhändertagen med stöd av LVU ska det som huvudregel alltid fattas beslut om umgängesbegränsningar och hemlighållande av vistelseort (14 § LVU). Barnets rätt till umgänge med föräldern ska alltid prövas mot principen om barnets bästa.
- Både SoL-placeringar och LVU-placeringar av hedersutsatta barn ska ske till familjehem som har särskilda kunskaper om HRV. Dessa barn får inte placeras hos släktingar eller anhöriga, eftersom nätverksplaceringar innebär stora risker för hedersutsatta barn.
- Inför tydliga krav på uppföljning och utvärdering av resultaten av de insatser som erbjudits hedersutsatta inom ramen för SoL och LVU. Genom att granska vilka metoder som varit framgångsrika respektive vilka utmaningar som finns skapas

⁵⁵ Dnr 1416–2021/22 *Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU – Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU*, s. 7 och 96 ff.

⁵⁶ Se GAPF:s remissvar på Dnr 1416–2021/22 *Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU – Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU* för vidare resonemang avseende varför detta lagförslag är nödvändigt för hedersvåldsutsatta barn.

⁵⁷ Jmf med Dnr 1416–2021/22 *Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU – Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU*.

förutsättningar för socialtjänsten och skolan att ge hedersutsatta – såväl barn som myndiga personer – adekvat stöd och skydd. Även Jämställdhetsmyndigheten och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har påtalat behovet av en utvecklad systematisk uppföljning avseende insatser till individer utsatta för HRV.⁵⁸

- Tillsätt utredare på IVO med särskild kunskap om och erfarenhet av HRV. Dessa utredare ska bland annat ansvara för att granska anmälningar gällande klagomål avseende socialtjänstens hantering av hedersrelaterade ärenden. GAPF gör årligen IVO-anmälningar gällande socialtjänstens bristfälliga och skadliga hantering av hedersrelaterade ärenden. Vår erfarenhet är dessvärre att IVO inte har den kompetens om HRV som krävs för att kunna granska socialtjänstens hantering av hedersrelaterade ärenden.

Se även kaptiel 8: *Barn som är eller riskerar att bli bortförda utomlands* i denna skrift avseende vilka åtgärder socialtjänsten behöver vidta i fråga om att förhindra hedersrelaterade bortföranden.

11. Demokratikrav vid statligt och internationellt stöd till organisationer, föreningar och trossamfund

Av villkoren för statligt stöd till svenska trossamfund framgår att samfundet ska bidra till att upprätthålla och stärka samhällets grundläggande värderingar, se 3 § lag (1999:932) om stöd till trossamfund. Grundläggande värderingar som det svenska samhället vilar på kommer till uttryck i regeringsformen (1974:152) (RF) som bland annat stadgar att Sverige ska vara en demokratisk rättsstat och den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet, se 1 kap. 1 och 2 §§ RF. Kravet på att samfundet ska bidra till att upprätthålla samhällets grundläggande värderingar inbegriper även krav på att samfundet verkar för att utveckla förutsättningarna för jämställdhet mellan kvinnor och män.⁵⁹

Det förekommer dock fall där religiösa samfund erhållit skattefinansierade medel trots att de inte uppfyllt ovannämnda krav. Detta framgår bland annat av Försvarshögskolans (FHS) rapport år 2022 om *Salafism och salafistisk jihadism i Sverige* som tagits fram på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). En problematik som framhålls i rapporten är att det inte finns någon uppföljning av de statsbidrag som delas ut från Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). SST förmedlar statliga bidrag till muslimska paraplyorganisationer som i sin tur förmedlar detta vidare till lokala trossamfund och associerade föreningar. Flertalet av dessa bidragstagande trossamfund och associerade föreningar motverkar dock demokratiska principer och värderingar,

58 Se Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Bortförda barn och unga*, s. 54 samt Inspektionen för vård och omsorg (2020), *Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp*, s. 11.

59 Prop. 1998/99:124 *Staten och trossamfundet – stöd, medverkan inom totalförsvaret m.m.*, s. 64.

exempelvis Borås moské som bjudit in minst fem föreläsare som förespråkade radikal islamism bland annat i form av jihadism, martyrskap och inskränkta rättigheter för kvinnor och homosexuella.⁶⁰

Det är djupt problematiskt att samfund, som direkt eller indirekt förespråkar ojämlikhet mellan könen, systematisk könssegregation och kvinnors underordning, erhåller samhällsstöd, när målet för stödet är demokrati och integration. Detta är en form av religiös fundamentalism som påverkar flickors och kvinnors möjligheter att delta i ett demokratiskt samhälle. Flickor och kvinnor hindras att ha en egen plats i det offentliga för att uttrycka och utbyta åsikter, vilket är en ytterst allvarlig begränsning i flickors och kvinnors politiska rättigheter.

Under de senaste åren har det även frekvent rapporterats om odemokratiska organisationer och föreningar som erhåller statligt stöd. Exempelvis har miljontals kronor betalats ut till föreningar som ansökt om läxhjälp och som skulle gått till skolbarn i utsatta områden, men som i själva verket gått till ideella föreningars ledare och företrädare som avlönat sina barn och fruar, åkt på semester, köpt datorer, mobiler och betalat av privata kreditkulder. I stället för läxhjälpsläsning har dessa ledare och företrädare predikat om koranen och könsapartheid.⁶¹

Skattefinansierade bidrag och bidrag från utländska aktörer till organisationer, föreningar och samfund, som inte upprätthåller det svenska samhällets grundläggande normer och värderingar, riskerar att leda till parallella värdesystem som avviker från svensk lag. Offentliga bidrag till religiösa organisationer som inte står för demokratiska värderingar kan bidra till att de uppfattas som representanter och legitima språkrör för alla som har samma religiösa tillhörighet som dessa religiösa organisationer. Detta är djupt problematiskt, inte minst för människor som flytt till Sverige från religiöst fundamentalistiska styrda länder i syfte att åtnjuta sina grundläggande fri- och rättigheter i ett sekulärt samhälle.

Kvinnor och män ska ha samma rättigheter inom samhällets alla områden. Regelsystemet måste därför skärpas för att odemokratiska och kvinnoförtryckande organisationer, föreningar och samfund inte ska få ta del av skattemedel eller utländsk finansiering. Övervakning och kontroll av villkorskriterier för statliga bidrag behöver också skärpas, så att organisationer som motarbetar demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter inte finansieras med stöd av skattemedel.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- Avskaffa lagen om stöd till trossamfund (1999:932) samt lägg ned Myndigheten för stöd till trossamfund (SST).

Religiös verksamhet ska inte vara mera premierad eller skyddsvärd än sekulära livsåskådningar. Om staten ska ge stöd till livsåskådningsorganisationer så ska stödet inte begränsas av religionskriterier. Det statliga stödssystemet ska vara livsåskådningsneutralt.

⁶⁰ Magnus Ranstorp och Linda Ahlerup (2022), *Salafism och salafistisk jihadism 2.0. Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*, Försvarshögskolan, s. 42 och 154.

⁶¹ Nina Svanberg, *Jakten på de försvunna läxhjälpstillfällena*, Expressen, 2022-11-07: <https://www.expressen.se/nyheter/jakten-pa-de-forsvunna-laxhjalpsmiljonerna/> (hämtad: 2023-01-05).

GAPF:s 112 förslag inom 14 områden

- Inför ett förtydligande demokrativillkor som gäller för samtliga organisationer, föreningar och samfund som ansöker om statligt stöd och bidrag. Organisationer, föreningar och samfund som motarbetar demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter ska inte finansieras med stöd av skattemedel.
- Ta fram förslag på skärpt regelverk och tillsyn för upprätthållandet av demokrativillkoret.

Bland annat måste följande fem förslag på konkreta åtgärder vidtas:⁶²

- Inför ett nationellt kunskapscentrum dit kommuner och andra statliga aktörer kan vända sig till i syfte att öka kunskapsnivån och säkerställa att demokrativillkoret efterlevs och upprätthålls.
- Kommuner bör ha en central utbetalande förvaltning för att undvika att föreningsansökningar som fått avslag i en förvaltning godkänns i en annan.
- Stärk kontrollen av vilka individer som står bakom de föreningar och organisationer som mottar bidrag.
- Stärk uppföljningen av föreningsbidrag. Utför fler stickprovskontroller, oannonserade platsbesök och noggrannare revision av ekonomi samt innehåll och utvärderingar av projekt.
- Kommuner måste stärka sin kontroll av uthyrning av lokaler till föreningar. Detta på grund av att det har förekommit fall där exempelvis idrottsföreningar uppgett att verksamheten är idrottsrelaterad, men där lokalen använts för annan verksamhet – exempelvis koranskolor.
- Förbjud utländsk finansiering av trossamfund och andra organisationer på civilsamhällets område med kopplingar till islamism och extremism som inte upprätthåller demokrativillkoret.
- Ideella föreningar med stora bidragsintäkter ska omfattas av bokföringslagen (1999:1078). Detta är nödvändigt för att komma åt bidragsfusket bland ideella föreningar.
- Utvidga bidragsbrottslagen (2007:612) så att även föreningar som erhåller statligt eller kommunalt stöd omfattas av lagen. Lagen (2008:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystem bör även harmoniseras med bidragsbrottslagen i syfte att upptäcka och motverka felaktiga utbetalningar av statliga och kommunala medel.

62 Följande fem förslag på åtgärder avseende skärpt regelverk och tillsyn av utbetalning av statliga bidrag till organisationer och föreningar presenterades i Försvårshögskolans rapport från år 2022, se Magnus Ranstorp och Linda Ahlerup (2022), *Salafism och salafistisk jhadsim 2.0. Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*, Försvårshögskolan, s. 153 f. Dessa förslag på åtgärder ställer sig GAPF positivt till.

12. Asylrätt och integration

Integrations- och migrationspolitiken ska ha ett tydligt fokus på arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) med särskilda insatser som riktas till barn och unga. Många människor som söker uppehållstillstånd i Sverige kommer från länder där hederskulturen har ett starkt fäste. GAPF blir ofta kontaktade av hedersutsatta asylsökande, eller deras juridiska ombud. I många fall är den asylsökande utsatt för dödshot av släktingar i sina hemländer eller anhöriga som redan är bosatta i Sverige. Det är således viktigt att Migrationsverket som hanterar dessa ärenden får ökad kunskap om HRV-problematiken för att tillgodose hedersutsattas rätt till stöd och skydd. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av att det finns viss särreglering i utlänningslagen gällande uppehållstillstånd för våldsutsatta personer, se exempelvis 5 kap. 16 § utlänningslagen (2005:716). För att denna särreglering ska ge ett reellt skydd för hedersutsatta krävs därför att beslutsfattare har kunskap om och förståelse för hedersutsattas livssituation.

En typ av problematik som GAPF adresserat i sin verksamhet är när hedersutsatta kvinnor, som har permanent uppehållstillstånd i Sverige eller är svenska medborgare, har en hedersförtryckande make i ett tredje land som ansöker om uppehållstillstånd på grund av familjeanknytning till kvinnan. Om äktenskapet ingåtts med tvång eller om någon av parterna var barn när äktenskapet ingicks utomlands ska visserligen, som nämnts i avsnitt ett, sådana äktenskap inte erkännas eftersom det finns ett förbud mot erkännande av barn- och tvångsäktenskap i Sverige. Det innebär således att en "make", som ingått ett äktenskap med kvinnan som inte erkänns i Sverige, inte har rätt till uppehållstillstånd på grund av familjeanknytning till kvinnan. Däremot är det ofta svårt att bevisa att ett äktenskap ingåtts med tvång. Dessutom vågar hedersutsatta kvinnor sällan informera beslutsfattande myndigheter om att de inte vill ha anhöriginvandring, då de är rädda för vilka konsekvenser det kan få.

Det finns dock möjlighet att stärka dessa kvinnors skydd mot oönskad anhöriginvandring. Av artikel 4.5 i EU:s familjeåterföreningsdirektiv, som antogs den 22 september 2003, framgår att medlemsstater, i syfte att garantera en bättre integration och förhindra tvångsäktenskap, får kräva att anknytningspersonen och dennes make/maka ska ha uppnått en viss lägsta ålder och högst 21 år, innan maken/maken kan återförenas med referenspersonen. Det innebär således att det även finns en möjlighet för Sverige att vägra uppehållstillstånd på grund av anknytning om någon av makarna eller samborna är under 21 år. Den 1 december 2023 höjdes åldersgränsen för att kunna neka uppehållstillstånd på grund av anknytning till 21 år, se 5 kap. 17 a § utlänningslagen (2005:716). Regeln är dock inte tvingande, vilket GAPF anser att den borde vara. Det skulle ge den hedersutsatta kvinnan bättre förutsättningar att stärkas och få ett utökat handlingsutrymme att säga att hon inte vill ha anknytningsinvandring i de fall kvinnan ingått ett äktenskap som hon tvingats till eller inte vill fortsätta leva i.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- Migrationsverket ska kontinuerligt utbilda sin personal om HRV.
- Migrationsverkets personal ska alltid ställa konkreta frågor för att utreda den

asylsökandes utsatthet i förhållande till HRV. Detta ska inkludera en utredning om förföljelse och diskriminering som baseras på kön och sexuell läggning antingen i ursprungslandet eller utövas av familjemedlemmar som befinner sig i Sverige, och ska vara en del i bedömningsgrunden för asyl. Om asyl beviljas ska det även utvärderas huruvida sammanboende med familjemedlemmar i Sverige vore för personens bästa.

- Tvingande 21-årsregel vid anhöriginvandring. Detta är nödvändigt för att bekämpa tvångsäktenskap och hedersförtryck och öka individens frihet.
- Stärk Migrationsverkets seriositetsprövning enligt utlänningslagen vid beviljande av uppehållstillstånd vid familjeanknytning.
- Stoppa placering av ensamkommande barn hos släktingar innan socialtjänsten grundligt utrett barnens situation och behov av stöd och skydd samt familjehemmens lämplighet.
- Den som med grundad anledning kan antas ha utsatts för eller riskerar att utsättas för HRV i hemlandet ska anses vara alternativt skyddsbehövande enligt utlänningslagen. Inför detta skydd som en explicit punkt i utlänningslagen.
- Se över regleringen om samhällsorientering för nyanlända invandrare, se förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare. Inför krav på att kursen samhällsorientering, som kommuner ska tillhandahålla nyanlända invandrare, ska vara obligatorisk.

Inför krav på att denna kurs ska innehålla följande delar: mänskliga rättigheter, demokrati, jämställdhet, kvinnors rättigheter, barns rättigheter, hedersrelaterat våld och förtryck, nyttan av ett samhälle som vilar på jämställd grund, sexualkunskap, sexuella och reproduktiva rättigheter samt samtycke i sexuella relationer. Det är viktigt att tydligt framhålla vad den svenska lagstiftningen säger och att de efterföljande diskussionerna leds av kompetenta samhällskommunikatörer som tydliggör att svensk lagstiftning inte är förhandlingsbar. En nationell utbildning för samhällskommunikatörer bör således även inrättas.

Samhällsorienteringen bör också innehålla information om synen på individens rättigheter kontra familj- eller gruppbaseade rättigheter och klanmentalitet/klanstrukturer. Samhällsorienteringen ska avslutas med ett undertecknande av ett samhällskontrakt som innefattar ovanstående. Om detta samhällskontrakt inte efterföljs ska personen inte heller få ta del av den svenska välfärden.⁶³

63 Detta förslag på åtgärd utgör en viktig komplettering till den obligatoriska samhällsintroduktionen som Migrationsverket ska tillhandahålla alla nya asylsökande över 15 år som endast motsvarar en heldag, eftersom den samhällsorienteringen som kommunerna ska tillhandahålla är mer omfattande (minst 100 timmar), se justitieutskottets betänkande 2021/00356 *Uppdrag till Migrationsverket att förbereda införandet av en obligatorisk samhällsintroduktion för asylsökande* samt 5 § förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare.

13. Åtgärdsprogram i sjukvården för att uppmärksamma personer som är utsatta för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck

Hälso- och sjukvården har ett ansvar att tillgodose att personer som utsatts/utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) får det stöd, den vård och behandling som de är i behov av. Inom sjukvården råder dessvärre fortfarande stor okunskap om HRV. Hälso- och sjukvårdens bristfälliga kunskap om och förståelse för hedersutsattas livssituationer leder till en ökad hotbild för hedersutsatta om inte rätt åtgärder vidtas vid mötet med en person som är utsatt för HRV.

Införandet av möjligheten att läsa patientjournaler via internet utgör en risk för hedersutsatta, då anhöriga ber, tvingar eller hotar den utsatta att logga in med sin e-legitimation för att kontrollera den utsatta personens journal. Patientjournalen är sekretessbelagd och skyddas av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL). I patientjournalen framgår känslig information om bokade tider, journalanteckningar, labbvärderna, mätvärden och recept. Det är enbart patienten, den personal som deltar i vården av patienten eller de som av annat skäl behöver uppgifterna för sitt arbete inom vården, som har rätt att läsa journalen. I en hederskontext riskerar dessa sekretessbelagda handlingar att leda till en ökad hotbild för den utsatta om patientjournalen hamnar i fel händer, om det exempelvis framgår av journalen att den hedersutsatta sökt hjälp för att göra en abort eller skaffa preventivmedel.

Samhället utgår ifrån att den myndiga patienten själv har makt över sin e-legitimation och att obehöriga således inte kan ta del av individens patientjournaler via internet. Mot bakgrund av att hedersutsatta många gånger blir kontrollerade, så även deras e-legitimation, riskerar hedersutsatta dock att tvingas dela med sig av den information som framgår av patientjournalen. Hälso- och sjukvårdspersonal bör således alltid fråga patienten i enrum om någon annan har tillgång till hans eller hennes e-legitimation, eftersom vårdaren då har möjlighet att dölja uppgifter i patientjournalen så att dessa inte blir läsbara via e-tjänsten.

Hälso- och sjukvården har en viktig roll att upptäcka och uppmärksamma våldsutsatthet samt tillgodose att den utsatta får rätt vård och behandling. De som arbetar inom hälso- och sjukvården behöver således ökad kunskap och förståelse för hedersutsattas livssituationer, för att stärka sin förmåga att upptäcka signaler på HRV samt agera på sådan oro för att ge hedersutsatta ett starkt skydd och stöd.

GAPF förslag på åtgärder:

- Utbildning om HRV i samtliga hälso- och sjukvårdsutbildningar.⁶⁴
- Säkerställ att samtliga anställda inom hälso- och sjukvården har en grundutbildning om HRV genom att årligen anordna obligatoriska utbildningsdagar.
- Inför särskilda rutiner för hur HRV-ärenden ska hanteras. Bland annat måste följande förslag på konkreta åtgärder vidtas:
 - Vårdgivare måste säkerställa att hälso- och sjukvårdspersonal rutinmässigt ställer frågor om HRV, särskilt vid allmänna hälsokontroller och gynekologiska undersökningar. Frågorna bör bland annat beröra förekomsten av eller rädslan för oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer, tvångsgifte, barnäktenskap, könsstympning eller begränsningar av livsval. Dessa frågor ska ställas i enrum med patienten, utan sällskap av familjemedlemmar, släktingar eller andra anhöriga i rummet. Detta gäller oavsett om patienten är myndig eller minderårig.⁶⁵
 - En hot- och riskbedömning ska alltid göras vid misstanke om att en person är utsatt för HRV. Hälso- och sjukvårdspersonalen ska alltid ta reda på vilka risker som finns för patienten vid kontakt med vården.
 - Inför krav på vårdgivaren att säkerställa att hälso- och sjukvårdspersonalen planerar för säker kommunikation med den hedersutsatta samt planerar för uteblivna eller avbokade besök. Exempelvis kan kallelse via brev vara riskfyllt för hedersutsatta om brevet öppnas av anhöriga. Det är viktigt att en plan görs för hur vården kan kommunicera på ett säkert sätt med patienten samt en plan för hur uteblivna eller avbokade besök ska hanteras.
 - Säkerställ att sekretessbelagd information om patienten inte lämnas ut till anhöriga. Vårdgivaren ska vid varje besök fråga patienten om någon annan har, eller om det finns risk för att någon annan får tillgång till, patientens e-legitimation och således har möjlighet att se patientens journaler via nätet. Vid sådan risk ska en sekretessprövning alltid göras så att den information som framgår av patientjournalen begränsas, då känsliga uppgifter som kan leda till ökad hotbild för den utsatta ska döljas i patientjournalen.⁶⁶ Varje vårdgivare ska utforma tydliga rutiner för hur detta ska ske på ett säkert sätt.
- Säkerställ att ett reservnummer alltid upprättas för patienter med skyddad folkbokföring. Hälso- och sjukvårdspersonal får då aldrig journalföra på patientens personnummer eftersom det kan leda till en ökad hotbild för den utsatta.

64 Idag ingår som ovan nämnts krav på kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer på vissa utbildningar bland annat för läkare, sjuksköterskor och tandläkare, se högskoleförordningen (1993:100). Vid samtal med studenter på dessa utbildningar framgår dock att HRV-frågor inte berörs i tillräcklig utsträckning och att studenter inte känner sig trygga i sina kunskaper om HRV.

65 Se 7 kap. 10 och 12 §§ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39).

66 Detta gäller även barn då uppgifter inte får röjas till vårdnadshavare i de fall den underårige skulle lida betydande men om uppgifter röjs till vårdnadshavare, se 12 kap. 3 § OSL.

Säkerställ att ett reservnummer även används vid riskfyllda situationer, exempelvis om en hedersutsatt söker vård för abort eller preventivmedel. Det är viktigt att varje vårdgivare och klinik har rutiner för hur dessa ärenden ska hanteras.

- Säkerställ att patienter som är utsatta för eller i riskzonen för HRV remitteras till lämpliga instanser för fysisk vård och psykologiskt stöd.⁶⁷
- Säkerställ att vårdgivaren har fastställda rutiner för hur anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) ska fullgöras avseende barn som kan vara våldsutsatta eller kan ha bevittnat våld,⁶⁸ samt rutiner för hur hälso- och sjukvårdspersonal ska fullfölja sin skyldighet att hjälpa myndiga patienter att få kontakt med socialtjänsten, se 7 kap. 10 § HSLF-FS 2022:39, för att tillgodose att utsatta får rätt stöd- och skyddsinsatser.
- Anpassa val av hälso- och sjukvårdspersonal.

GAPF:s erfarenhet är att det förekommer fall där vårdpersonal själva är bärare av hedersnormer och som sätter patienten i en livshotande situation genom att läcka information till patientens anhöriga. I möjligaste mån ska patientens önskemål om personal tillgodoses om patienten känner oro för detta.

- Inför krav på att hälso- och sjukvårdspersonal ska göra en polisanmälan i de fall man misstänker att ett barn är utsatt för eller riskerar att utsättas för allvarlig brottslighet.

Enligt dagens lagstiftning hindrar inte sekretess att hälso- och sjukvården polisanmäler vissa brott mot någon som inte fyllt 18 år, se 10 kap. 21 § OSL. Under vissa förutsättningar har även hälso- och sjukvårdspersonal möjlighet att lämna uppgifter till Polismyndigheten om det sker i syfte att förebygga att patienten utsätter en närstående (både vuxna och barn) för allvarliga brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, se 10 kap. 18 c § OSL. Det finns dock ingen skyldighet att lämna sådana uppgifter till Polismyndigheten. För att stärka barnrättsperspektivet anser GAPF att det ska ställas krav på att hälso- och sjukvårdspersonal alltid gör en polisanmälan vid misstanke om att ett barn har utsatts för eller riskerar att utsättas för brottslighet.

- Informera blivande föräldrar om de medicinska riskerna med kusinäkenskap.⁶⁹ Mödravårdscentraler ska alltid fråga blivande föräldrar om släktband och informera om de medicinska komplikationer barn kan få som föds i ett kusinäkenskap. Föräldrar med nära släktband bör även erbjudas fosterdiagnostik på ett tidigt stadium.
- Hälso- och sjukvårdspersonal ska alltid ha enskilda samtal med vårdsökande vid minsta misstanke eller oro för hedersrelaterat våld och förtryck. Föräldrar, syskon, makar eller andra anhöriga ska inte få påverka vårdsökandens berättelse eller vårdbehov.

67 Denna skyldighet framgår bl.a. av hälso- och sjukvårdslagen (SFS 2017:30) och HSLF-FS 2022:39.

68 Se även 7 kap. 12 § HSLF-FS 2022:39.

69 Se exempelvis The Lancet (British edition) (2013), *Consanguineous marriages and congenital anomalies*, Vol.382 (9901), p.1316-1317. Denna studie visar bland annat på att risken för medfödda missbildningar fördubblas om fadern och modern är kusiner.

- Vid tolkbehov ska enbart auktoriserade telefontolkar användas. Det är av yttersta vikt att familje- och släktmedlemmar eller andra anhöriga aldrig används som tolk i ovannämnda situationer. Patientens namn får aldrig nämnas för tolken och, så långt som möjligt, är det viktigt att undvika att nämna adresser eller annan information som kan avslöja vem patienten är.

14. Könstympling

Könstympling är en allvarlig form av hedersrelaterat våld som sker i syfte att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet. Det är ett allvarligt brott mot individens mänskliga fri- och rättigheter. Varje år könstympas omkring 3,9 miljoner flickor världen över. Ingreppet görs ofta utan bedövning och en del flickor dör redan vid ingreppet.⁷⁰ De flesta könstympade flickor och kvinnor blir traumatiserade för livet och får sällan den vård, stöd och hjälp som de är i behov av och har rätt till. Socialstyrelsen uppskattar att omkring 68 000 flickor och kvinnor som lever i Sverige kan ha varit utsatta för könstympling, samt att 13 000–23 000 befinner sig i riskzonen.⁷¹

Alla former av könstympling, oavsett samtycke, har sedan 1982 varit kriminaliserade enligt svensk lag, se lag (1982:316) om förbud mot könstympling av kvinnor. En person kan även dömas för brottet om det begåtts utomlands och det fanns en anknytning till Sverige när brottet begicks.⁷² Trots att antalet polisanmälningar om könstympling har ökat under de senaste åren finns det endast tre fällande domar sedan 1982.

Sverige ska verka för nolltolerans gentemot alla former av könstympling, detta framgår bland annat av delmål 5.3 i FN:s Globala mål i Agenda 2030, som regeringen anslutit sig till, och som stadgar att skadliga sedvänjor såsom könstympling ska avskaffas. Trots detta saknar fortfarande flertalet regioner och kommuner fastställda rutiner för hur dessa ärenden ska hanteras. Det leder till att flickor och kvinnor inte får det stöd och hjälp som de är i behov av.

Yrkesverksamma som möter hedersutsatta barn bör utbildas om vikten av denna nolltolerans. Inga former av könstympling ska relativiseras, trivialiseras eller accepteras utifrån argument om kulturella eller religiösa föreställningar eller argument om att vissa ingrepp är "mindre skadliga" än andra.

GAPF:s förslag på åtgärder:

- Inför ett nationellt inrapporteringsystem för antalet flickor och kvinnor som könstympats.

70 UNFPA Female Genital Mutilation (2020). *Bending the Curve: FGM trends we aim to change*.

71 Socialstyrelsen (2023). Uppskattning av antalet kvinnor och flickor i Sverige 2021 som kan ha varit utsatta eller riskerar att utsättas för könstympling.

72 Se prop. 1998/99/70 *Könstympling – borttagande av kravet på dubbel straffbarhet*, s. 10 f.

- Utarbeta en tydligare nollvision mot könsstympning med kopplade åtgärder vars mål är att fullständigt eliminera könsstympning mot flickor som har sin hemvist i Sverige.
- Vårdgivare ska ansvara för att det finns fastställda rutiner för hur vården på bättre sätt kan upptäcka och förebygga könsstympning samt säkra en tydlig vårdplan för patienter som utsatts för könsstympning. Det ska finnas ett vårdprocessprogram i alla regioner för könsstympade flickor och kvinnor, liksom för de som riskerar att utsättas för könsstympning.
- Inför ett nationellt vårdprogram på BVC för att förebygga könsstympning.

Detta program ska bland annat innehålla information om svensk lagstiftning mot könsstympning samt vilka konsekvenser könsstympning har ur ett medicinskt-, psykologiskt- och rättighetsperspektiv och ska erbjudas till föräldrar med ursprung i länder där könsstympning traditionellt förekommer. Föräldrar ska få tydlig information om det svenska samhällets och internationella samfundets avståndstagande och nolltolerans mot könsstympning.

- Inför rutinmässiga, lagstadgade hälsoundersökningar av flickors könsorgan på BVC för att upptäcka könsstympning, som sedan ska följas upp av elevhälsan.
- Intensifiera kompetensutvecklingen kring könsstympning för all personal inom elevhälsan i syfte att skapa förutsättningar för hälso- och sjukvårdspersonal att förhindra och upptäcka könsstympning.
- Inför ett nationellt kompetensteam av läkare med specialistkompetens för att identifiera könsstympning samt i syfte att tillse ett gott bemötande av könsstympade flickor och kvinnor.

Vid inledd förundersökning vid misstanke om brott mot lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, ska en läkare från detta kompetensteam tillkallas för att undersöka flickan. Det är även kompetensteamets läkare som ska ansvara för att utfärda rättsintyg. Detta kompetensteam ska förstå vikten av att inte relativisera eller trivialisera någon form av könsstympning. Kompetensteamet ska också ha god insikt i hur man samtalar med flickor och kvinnor som utsatts för eller misstänks ha utsatts för könsstympning. Detta i syfte att minimera risken för stigmatisering och psykisk ohälsa som en följd av könsstympning eller misstänkt könsstympning.

- Stärk förutsättningarna att kunna utreda brott mot lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Rättsväsendet behöver ökad kunskap om könsstympning, dels inom polisens utredningsarbete, dels beträffande de gynekologiska undersökningar som ligger till grund för rättsintyg – som enligt GAPF endast bör utföras av rättsläkare tillhörande det föreslagna kompetensteamet som har specialistkunskap om könsstympning (se förslaget i punkten ovan).
- Förbjud och kriminalisera icke-medicinskt motiverad omskärelse av pojkar.

Omskärelse av pojkar är lagligt i Sverige, trots att det innebär en allvarlig kränkning av pojkars kroppsliga integritet. Av 3 § lagen (2001:499) om omskärelse av pojkar följer

bland annat att en omskärelse får utföras på begäran av eller efter medgivande av pojken vårdnadshavare efter att de har informerats om ingreppets innebörd, samt att pojken inställning till ingreppet ska så långt som möjligt klarläggas då ingreppet inte får utföras mot en pojkes vilja. I praktiken inhämtas dock inget samtycke av pojken, eftersom pojken oftast är så pass liten – ibland endast några få dagar – så att han inte kan uttrycka sin vilja. Små barn har dessutom inte förmågan att ta ställning till vad ingreppet innebär och dess konsekvenser.

GAPF anser dessutom att omskärelse av pojkar aldrig kan legitimeras mot bakgrund av religiösa eller kulturella övertygelser. Genom att avstå från omskärelse ger samhället pojkar möjligheten att själva ta ställning till och välja de religiösa och kulturella aspekter som de vill omfamna, i stället för att underkastas en medicinsk procedur som kan vara bunden till religiösa eller kulturella traditioner som pojken själv inte aktivt har gett sitt samtycke till. Detta stödjer principen om individens frihet att forma sin egen identitet och tro när denne är mogen nog att fatta sådana beslut. Därtill kan omskärelse av pojkar innebära allvarliga medicinska risker för pojken.

Genom att förbjuda och kriminalisera omskärelse av pojkar stärks barnets rätt till sina grundläggande rättigheter och möjligheten att själv fatta beslut om sin kropp när barnet är tillräckligt moget för det.

Boka en utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck

Varje år utbildar GAPF tusentals personer i hedersrelaterat våld och förtryck. Vi har bland annat utbildat socialtjänsten, Migrationsverket, polisen och rättsväsendet, vårdpersonal, skolpersonal och elever, politiker och för personal inom ideella organisationer.

Barn och unga som riskerar att utsättas måste tidigt få veta sina grundläggande rättigheter. Yrkesverksamma som möter hedersvåldsutsatta förtjänar att få rätt verktyg för att hålla de svåra samtalen. På GAPF har vi över decennier av kunskap och praktisk erfarenhet som vi gärna delar med oss.

För att boka en utbildning, kontakta oss på utbildning@gapf.se.

Läs mer på [gapf.se/ utbildning](https://gapf.se/utbildning).

123-900 62 71

Ge en gåva till stödverksamheten

Det är enkelt att swisha en valfri gåva till nummer 123 900 6271 eller plusgiro 900627-1. Tack för ditt engagemang!

gapf.

Riksorganisationen GAPF – Glöm Aldrig Pela och Fadime

Riksorganisationen GAPF 08 711 60 32
Vattugatan 5 utbildning@gapf.se
111 52 Stockholm gapf.se

tiktok [riksorg_gapf](#)
instagram [gapf_riksorganisation](#)
facebook [RiksorganisationenGAPF](#)
linkedin [gapf](#)